

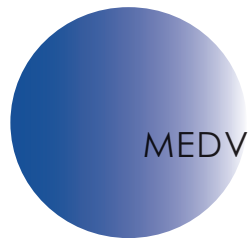
Illustration entré till Midnattssolens Trädgård, LindbergStenberg Arkitekter AB

Midnattssolens trädgård Jokkmokk

UTVECKLINGSPROGRAM

RAMBÖLL Stockholm maj 2015

MEDVERKANDE

Utvecklingsprogrammet har tagits fram av Ramböll Sverige AB på uppdrag av Jokkmokks kommun
Stockholm, maj 2015

BESTÄLLARE

Jokkmokks kommun

Conny Enström, Kultur- och fritidschef

FÖRSLAGSSTÄLLARE / LANDSKAPSARKITEKTUR

Ramböll Sverige AB, Landskap och Plan Stockholm

Ulf Nordfjell, Landskapsarkitekt LAR/MSA

Tiina Henning W, Landskapsarkitekt LAR/MSA

Arkitektur

LindbergStenberg Arkitekter AB

Anette Lindberg, Arkitekt SAR/MSA

Jenny Karlmark, Arkitekt SAR/MSA

Emil Wadeskog, Arkitekt MSA

Lek

Lekplatsbolaget

Mats Westerberg och Ivar Inkapööl, lekplatskonsulter

Ljus

White Arkitekter AB

Torbjörn Eliasson, ljusarkitekt

ÖVRIG OVÄRDERLIG HJÄLP

Skribent / lokalkännare

Susanna Rosén

Lokalkännedom/Bakgrund/Hjälp på plats

Anna-Karin Aira, Projektledare / Kultursekreterare Jokkmokks kommun

Ann Enberg, Chef Fritidsfunktionen Jokkmokks kommun

Siv Eriksson Enberg, lokal matexpert

Conny Enström, Kultur- och fritidschef

Elina Nygård, Åjtte, Svenskt Fjäll- och Samemuseum

Göran Sjöberg, Enhetschef Arkiv & Samlingar, Föreståndare för Jokkmokks Fjällbotaniska trädgård, Åjtte, Svenskt fjäll- och samemuseum

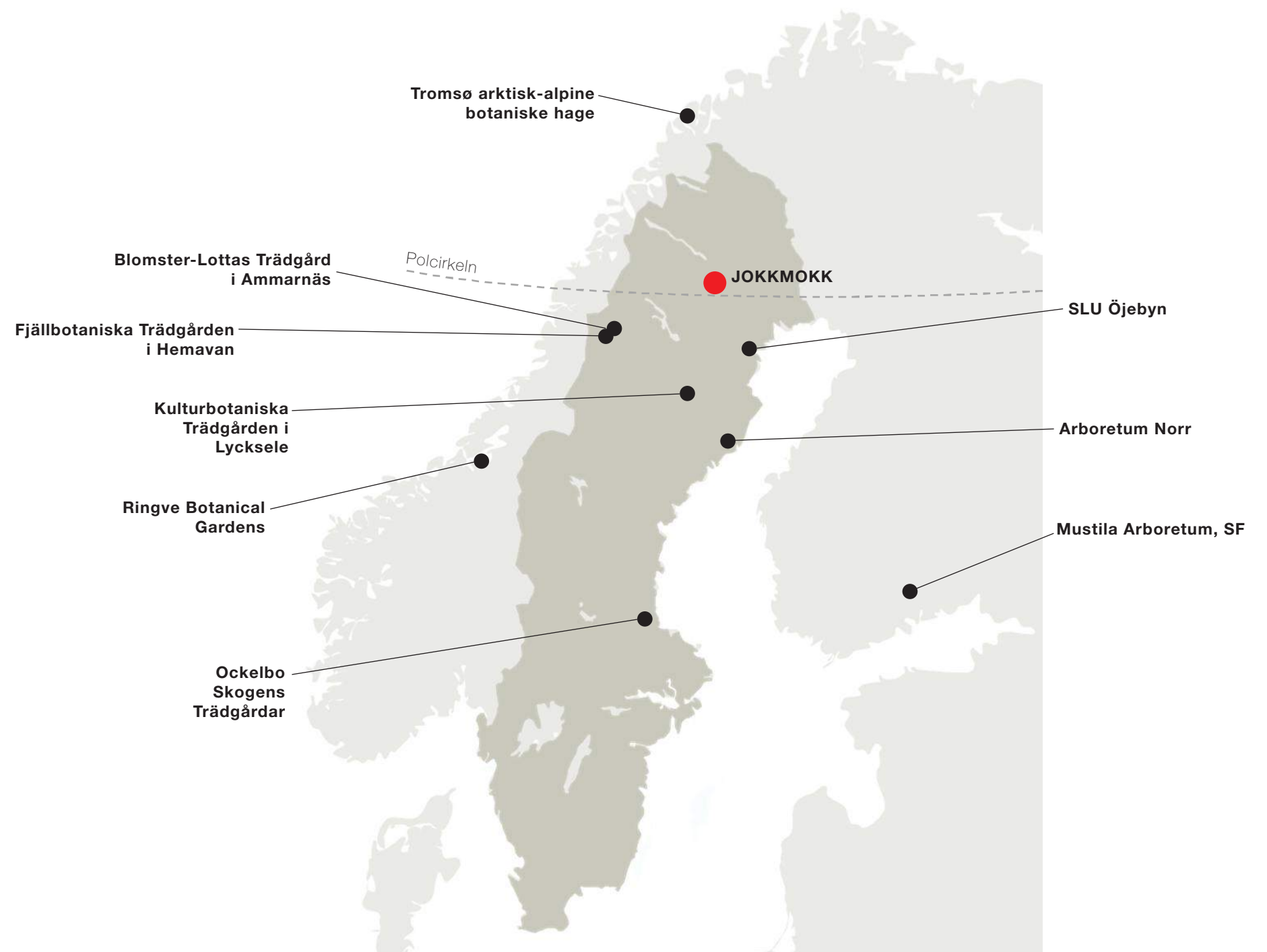
samt de arbetsgrupper som tagit fram underlag till grund för detta arbete.

Underlag till perspektiv

Ramböll visualisering och LindbergStenberg Arkitekter AB

MIDNATTSSOLENS TRÄDGÅRD

1. INLEDNING	5		
1.1 MÅL	5	4.5 KÖKSTRÄDGÅRDEN /ODLINGSGRÄNSEN/	32
1.2 VISION	5	4.6 TRÄDGÅRDEN	36
		4.7 LEK	42
		4.8 DELTAT	46
2. BAKGRUND	6	4.9 RÖRELSESTRÅK GENOM OMRÅDET	47
2.1 TURISM OCH NÄRINGS LIV I JOKKMOKK	6	4.10 FJÄLLTRÄDGÅRDEN	48
2.2 TRÄDGÅRD OVAN POLCIRKELN	8	4.11 EN PARKS ELLER TRÄDGÅRDS KARAKTÄR	50
2.3 FJÄLLBOTANISKA TRÄDGÅRDEN	12	4.12 MATERIAL	51
2.4 MAT	16	4.13 FLÖDANDE LJUS	52
		4.14 VINTERSTRÅKET	53
3. ANALYS	20		
3.1 ANGRÄNSANDE OMRÅDEN	20	5. FRAMTID	54
3.2 PLATSEN IDAG	21	5.1 JOKKMOKKSTURISTEN	54
		5.2 AVSLUTNING	55
4. FÖRSLAG	22		
4.1 KONCEPT	23		
4.2 ÖVERSIKT FÖRSLAG	24		
4.3 ENTRÉOMRÅDE	26		
4.4 BESKRIVNING AV BYGGNADEN	28		

1. INLEDNING

1.1 MÅL

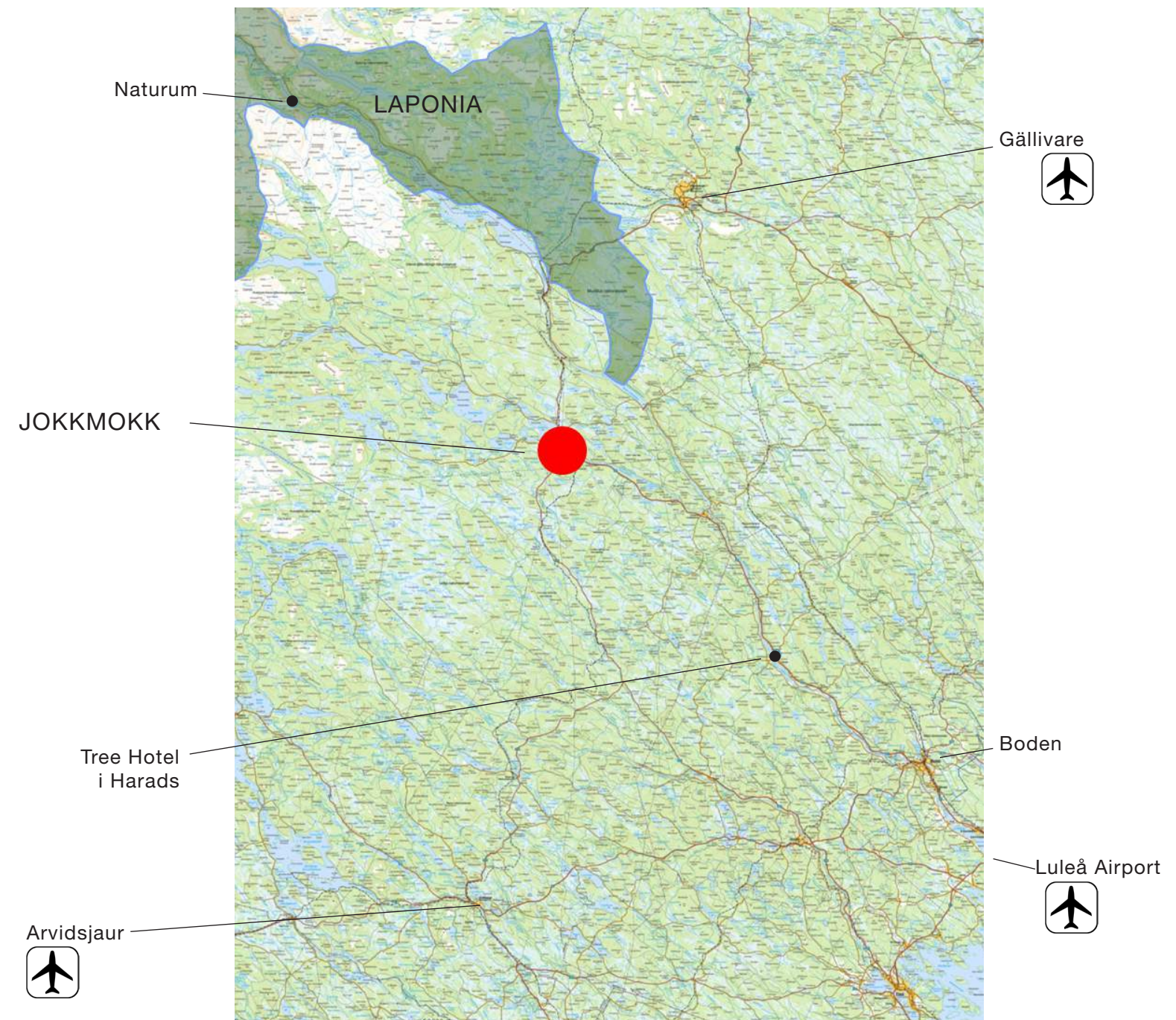
Projektets mål är att skapa en attraktiv trädgårdsupplevelse, där arkitektur och design länkar samman trädgård med natur. Besökscentrum visar mötet mellan trädgården och naturen, men också de förutsättningar och möjligheter som finns för odling längst i norr. En serie av olika trädgårdsrum ska ge inspiration och idéer för trädgårdsodling, men också visa hur samspelet natur och trädgård kan utformas.

En stor del av området utgörs av jokken som har gjorts tillgänglig genom spänger. Det gör besöket till en stor upplevelse där man på nära håll kan möta denna exotiska och annars svårtillgängliga natur.

Midnattssolens Trädgård skall genom sitt innehåll, och variation av olika trädgårdsrum, bli ett besöksmål inte bara för Jokkmokks invånare utan också för att locka såväl inhemska som långväga turister.

1.2 VISION

Midnattssolens trädgård bildar en hörnsten med turistattraktionerna Treehotel i Harads och världsarvet Laponia. Tillsammans ska de locka fler turister till våra nordligaste kommuner.

2. BAKGRUND

2.1 TURISM OCH NÄRINGS LIV I JOKKMOKK

Suget efter att besöka och se Sverige ökar. Kring Polcirkeln är det framför allt midnattssol, norrsken och orörd natur som drar. Vinter-tid är norrskensturism stort med långväga turister från bland annat USA, Australien och olika asiatiska länder. För att få en ännu större dragningskraft, med fler attraktioner vid samma tur, kan flera turist-magneter gå samman. Exempel är ishotellet i Jukkasjärvi och Treeho-tel i Harads som bägge har exklusiv turism med världsrykte.

I Jokkmokk har vi idag till stor del naturturism som blir naturlig att kombinera med trädgårdsturism, i och med utvidgningen av fjäll-trädgården med bland annat besökscentrum, trädgårdar och naturup-plevelser längs dalgången, samt en lekplats. I besökscentrum kommer det att finnas en restaurang som serverar god mat lagad av lokala råva-ror. På så sätt finns det något för alla, även barn.

Bara namnet Jokkmokk är exotiskt och lockande i sig, det är bara att tillgodose förväntningarna. Idag är det lite som Kitok sjunger i låten Paradise Jokkmokk att ”Det här är paradiset vid världens ände” och ”Det är här vägarna vänder”. Jokkmokk ska sättas på kartan som målet för resan, inte en ort där man provianterar inför fiskese-mestern. Turister som stannar konsumerar – både i boende, mat, inträden och shopping.

Fisket och de lokala råvarorna har locka turister i decennier
Foto Susanna Rosén

Sverige är ett större turistland än vi tror. År 2011 hade hela landet närmare 100 miljarder kronor i intäkter av just turism. När man rankade världens alla länder låg Sverige på plats 21 av världens länder som drar in mest på turism, alltså före stora turistländer som Mexiko och Sydafrika. I samma lista låg Danmark på plats 41 och Norge på plats 46. Sverige har fyra gånger så mycket intäkter från turism som Finland, trots att finnarna har lagt beslag på jultomten.

FÖRR

Från mitten av 1900-talet och framåt har Jokkmokk sommartid framför allt lockat fisketurister och fjällvandrare. Axel Hamberg var den som öppnade upp Sarek för fjällturism. Även om naturturismen är relativt ny så har Jokkmokks vintermarknad desto längre anor tillbaka.

Jokkmokk har haft en årlig vintermarknad sedan början av 1600-talet, långt innan det fanns ett samhälle här. Kung Karl IX beslöt år 1605 att det skulle finnas kyrk- och marknadsplatser längst i norr. På så sätt kunde man få kontroll över lappmarken, lättare driva in skatter och sprida kristendomen. Vintern blev den naturliga tiden eftersom det är lättare att ta sig fram på snön och när isarna ligger. År 1955 förändrades marknaden, mer till vad den är idag, för att på så sätt locka mer turister.

Det som skiljer Jokkmokks vintermarknad från andra marknader är den samiska kulturen och att många marknadsbesökare är uppklädda i traditionella koltar i starka färger. Koltarnas färger har gamla anor. De syddes i klädestyg från Flandern och England som redan under 1200-1300-talet kom till samerna via birkarlar (handelsmän) eller att de själva åkte till norska kusten för att byteshandla. I utbyte hade samerna åtråvärt skinn. Koltarnas starka färger beror på att det var just de här färgerna som fanns tillgängliga vid den tiden. Rött var finast, och den färg som till en början bara användes av kungahusen och Vatikanen. Färgerna som idag finns på den samiska flaggan har också kommit att symboliserar de livsviktiga elementen – rött (elden), blått (vattnet), grönt (växter/natur) och gult (solen).

Norsk turist om Jokkmokk: ”Vi köper som sagt inte illusioner, men äkta vara”

IDAG

Idag finns tre större besöksstopp, den vid marknaden i början av februari och under sommaren för fisket/bärplockningen och fjäll-vandringen/friluftslivet. Även vårvintern vid tiden kring påsk lockar många men då är det mest folk från norra Sverige, från kusten och inåt, som tar skotern upp mot fjällvärlden, njuter av vårsolen och pimplar på sjöarna.

VEM RESER HIT IDAG?

Idag har Jokkmokks natur i kombination med den samiska kulturen den största dragningskraften. Inom kommungränsen ligger fyra nationalparker och ett antal naturreservat. I Jokkmokk finns Ajtte – Svenskt fjäll- och samemuseum som visar folket och landskapet i Sapmi, men även naturum Laponia som är vackert beläget vid Stora sjöfallets nationalpark.

Många som kommer hit är natur- och kulturälskare men också fis-keturister och fjällvandrare. En stor grupp är marknadsbesökare som väljer Jokkmokks ”exotiska” vintermarknad framför andra marknad-er. Då drar, förutom den samiska kulturen, också norrsken, naturup-plevelser, hundspannturer, renrace och skotersafari.

Det finns statistik över dem som besöker vintermarknaden. Den typ-iska marknadsbesökaren är över 55 år och intresserad av kultur och hantverk. Närmare en tredjedel av besökarna kommer från närom-rådet och tar bilen hit över dagen. Men även besökare från övriga Sverige och från andra länder lockas också. Ungefär en femtedel är utländska gäster. De kommer framför allt från Nederländerna, Stor-britannien, Danmark och Tyskland. Flera resebolag arrangerar resor till vintermarknaden, ofta i kombination med exempelvis ishotellet i Jukkasjärvi. På senare år har norrskenet dragit nya turistgrupper.

VARFÖR BESÖKER MAN JOKKMOKK?

Bara namnet Jokkmokk är kittlande i sig, med dubbla k. Det som lockar många turister idag är kombinationen av natur och naturupplevelser tillsammans med samisk kultur och hantverk. Och de vill att det ska vara genuint och ”på riktigt”, inte tillrättat för turister. Ekoturism är hett världen över och något som på ett naturligt sätt går hand i hand med trädgårdsturism.

Jämfört med andra kommuner är det glest mellan jock-mokksborna. Det bor 0,3 personer per kvadratkilometer. Om man skulle avrunda siffran neråt skulle det inte bo någon här... Kommer man från en jättestorstad är det precis vad många vill ha – lugnet i naturen och människor som tar sig tid.

Vi har gjort en högst ovetenskaplig rundfrågning via sociala medier om vad svenska folket associerar Jokkmokk med. Villkoret för att svara var att personen aldrig varit här. Få andra svenska orter skulle få så många ledord inom loppet av ett dygn. Och av människor som aldrig satt sin fot där – än. Här är orden som förknippas med Jokkmokk:

Vinter

Jokkmokks marknad, kyla, riktigt vit snö, renar, samer, snö i kombo med färggranna kläder, genuint, fjäll, stavningen med dubbel-k, Kitok, öppna ytor, hundspann, krispig snö, sameslöjd, norrländska specialiteter till middag, längdskidåkning, värmande brasor, is, renkapp-löpning, vintersol, vackra kläder, praktiska kvalitets-saker gjorda med tanke-tradition-funktion-känsla, genuina människor där inget är jobbigt, skidor, uteliv med goa värmande fikor, hantverk, eldar, okomplicerade positiva personer som alltid ställer upp, snöskoter, Sarek, glesbygd, rensläkt.

Sommar

Samer, storslagna vyer, lugnet, tystnaden, ödemark, fjäll, polcirkel, inlandsbanan, proviantering inför fjällfiske, midnattssol, renar, fjällturer, lokal mat, vyer för fotografering, intensiv sommar, lo, björn och varg, vandring i orörd natur, porlande vatten, bad i fjällsjöar, kargt landskap, fiske. Den stora ensamheten, vackra hus med åldrat timmer, ren luft, vandringar, bärplock, djurliv, fjällbäckar, fiske, bad, sol, ljusa nätter, god mat på annorlunda råvaror. Paddla, bara vara, själslig ro, motsatsen till staden. Vild natur, fina hantverk, samedräkter, långt till matafärer, hjortron, mygg, nära det vilda fria och vackra, ursprunget, samekultur, hantverk.

NATUREN

Det gäller att öppna Jokkmokk för turism genom att visa den fantastiska natur som redan finns där, med de många nationalparkerna och naturreservaten. Miljövänlig turism är Jokkmokks starkaste varumärke. Många företag har idag direkt koppling till naturen – till fjäll, rennäring, jakt och fiske. Skogsindustrins kalhyggen och gruvetableringen påverkar därmed turism negativt. Vägen till Kvikkjokk, som passerar eventuell gruva i Kallak, är viktig att bevara orörd. Den utgör porten till Världsarvet Laponia. Det var också där Carl von Linné vistades under sin Lapplandsresa på 1700-talet.

Besökare från andra nordiska länder väljer att komma till Jokkmokk just för att det här finns större, sammanhängande fjällurskogar. Eller som en norrman, som åker hela vägen från Oslo till Jokkmokk, skriver i en debattartikel om naturreservatens ekonomiska betydelse: ”Vi köper som sagt inte illusioner, men äkta vara”.

RESA TILL JOKKMOKK

Tåg Ta tåget till Murjek, som ligger längs stambanan mellan Luleå och Narvik. Därifrån går anslutningsbussar till Jokkmokk. Bussresan tar cirka en timma. Det går att boka biljett direkt till busstationen i Jokkmokk via sj.se. Sommartid (15 jun-9 aug) finns också inlandsbanan, Östersund-Gällivare.

Flyg Jokkmokk ligger mitt emellan tre flygplatser – Luleå, Gällivare och Arvidsjaur. Därifrån kan man hyra bil eller ta buss.

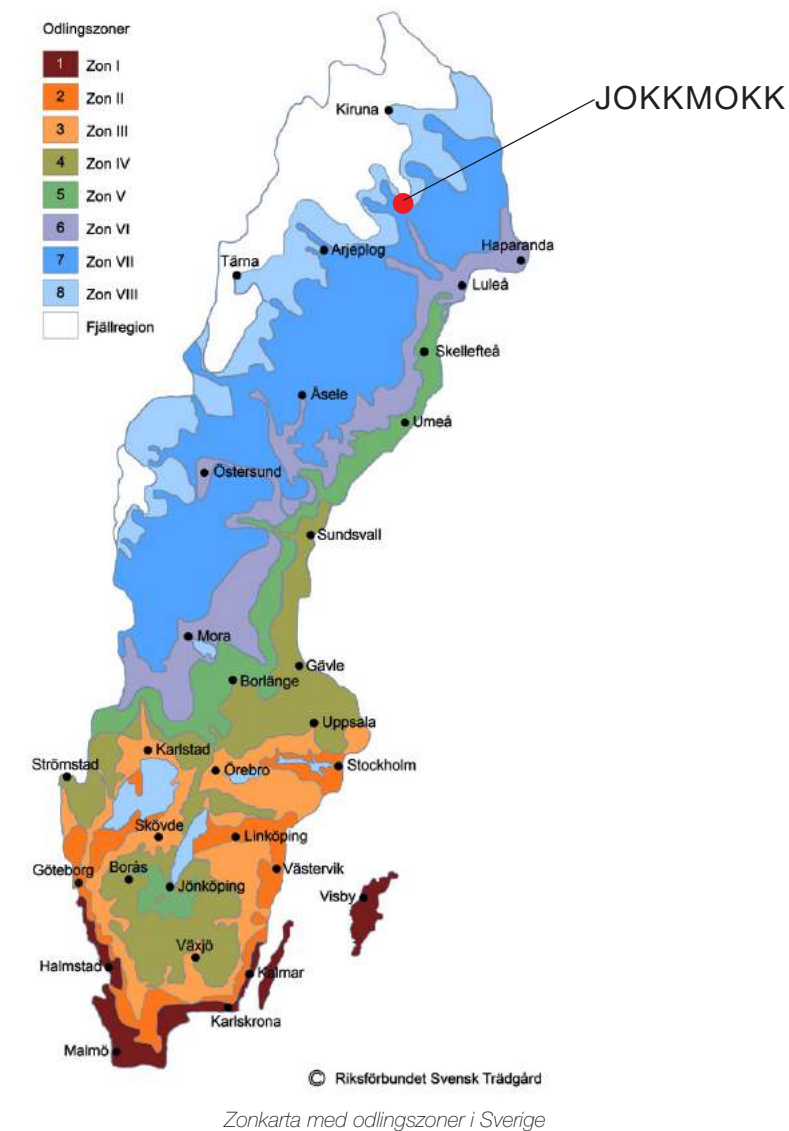
De som ännu inte besökt Jokkmokk associerar platsen med färgstarka samiska kläder mot riktigt vit snö. Blått är vattnet, rött elden, gult solen och det gröna står för växter och natur – fyra element som är viktiga för överlevnad. Foto Susanna Rosén

Vacker vy för fotografering med lapsk alpros, en "trädgårdsväxt" i det vilda Foto Susanna Rosén

2.2 TRÄDGÅRD OVAN POLCIRKELN

Trädgårdsintresset har blivit något av en folkrörelse. Få är så hängivna som odlare längst i norr, något som märks tydligt i alla högljudda protester mot riksmedias förkärlek för att visa Skåneträdgårdar. Odlarintresset är dock ungt jämfört med övriga landet och det gör att det inte finns samma trädgårdstradition.

/ODLINGSGRÄNS/

Lappländsk trädgårdskultur går ut på att utnyttja klimatet och trotsa odlingszonerna.

Däremot finns ett trots att ”bryta ny mark” med nytt tänkande och att bevisa att inget är omöjligt. Det kan räcka med att passera skylten Odlingsgräns för att det ska klia i fingrarna. Nu är det här inte någon magisk gräns som avgör om man lyckas med odling eller inte. Det var snarare tänkt som en politisk gräns för att skilja samernas renbetesmarker från nybyggarnas land.

FÖRR

Samiska kulturen

Så länge samerna har levt ett nomadliv har de inte haft trädgård så som vi tänker oss den. Däremot har de odlat sedan lång tid tillbaka. Man har tidigare funnit spår av pollen från sädeslag men trots att det var en mättningsmiss och att de lappländska proverna varit förorenade. Men så är det inte.

I klassiska renbetesområden, som exempelvis Udtja, har man funnit spår av tidig odling från vikingatiden.

Man odlade genom att svedja av mindre ytor, odla en kort tid och sedan flytta odlingen. Tidiga grödor var kvannerot och svedjerova. Det var därför som potatis fick så stort genomslag. Den sattes på våren och skördades när man återvände på hösten, precis som rovarna. Det passade samerna perfekt. Man hade kontakt med folk i öster. Det är därför som många ord kopplade till odling är desamma på finska och samiska.

Naturen har också funnits runt omkring och man har helt enkelt skördat det som naturen har att ge, som hjortron, kvanne och fjällsyra och starr till skohö.

Det finns ingen direkt samisk trädgårdskultur med prydnadsväxter, bara samiska växter som man kan odla i trädgården. I och med att samerna blev bofasta började de odla fler olika växter. I Lappstan, egnahemsområdet som byggdes för samer i Jokkmokk, ska man ha tagit med sig fjällets växter och planterat på tomten. Det har bland annat varit smörbollar, fjällvallmo och rosenrot vid sidan om vanliga trädgårdsväxter som rabarber, vinbär och nyponrosor. Rosenrot har också planterats på gravar.

Nybyggarnas tid

I och med nybyggarna förändrades möjligheterna att odla. Att vara nybyggare betyder inte att man kommer söderifrån eller har flyttat från kusten till inlandet. Man kan lika gärna vara same från orten. Skillnaden är att man blev så pass bofast att man kunde skaffa en ko.

Har man ett hus med en plätt utanför kan man odla, också i väglöst land. Så även idag. Ofta blir det grönsaker parallellt med prydnadsväxter, ettåriga och fleråriga. Frön är enkelt att köpa och gör att man numera odlar köksväxter som tillhör till klassiska råvaror som renkött och fisk. Ofta hade man en inhägnad odling bakom ett staket för att skydda grönsakerna mot betande djur.

Den här skylten står efter Karatsvägen. Foto: Susanna Rosén

Rabatt i ÄnåsetPorsi år 1922. Förr hägnade man in rabatten för att skydda odlingen från betande boskap. Bilden är tagen i Porsi 1922. Foto Anders Jacobsson, Åjtes bildarkiv

I boken ”Kvinnor i väglöst land” av Lilian Ryd kan man läsa intervjuer med olika nybyggarkvinnor i Jokkmokks kommun. Den ger en bra inblick i deras självhushållning; att samla, skörda och förvara inför vintern.

Trädgårdspersonligheter

Varje kommun har sin trädgårdspersonlighet som dragit igång intresset. I Jokkmokk hette hon Ellen Bengtsson. Hon kom till Porsi 1922 när hon gifte sig med prästen. Förutom sitt arbete som barnmorska startade hon trädgårdsföreningar i Murjek, Vuollerim, Kuoka och Porsi.

Men trädgårdar som inte tas hand om är förgängliga. Därför har många gamla trädgårdar försvunnit. En gammal trädgård vid fjällranden som fortfarande finns kvar är den trädgård som Astrid Sandberg anlade i Karatsudden, 5 mil väster om Jokkmokk. Den är från 1940-talet och många av växterna som står där idag är gamla.

Växter

I många äldre trädgårdar finns traditionella lappländska trädgårdsväxter som stormhatt, riddarsporre och klippstånds. Alla tre är växter som blir gigantiska här och får starkare färger än längre söderut. Det är också växter som man gärna delar med sig av till grannar, och det är på så sätt de sprider sig.

När det gäller träd och buskar använder man ofta det som finns i naturen. Vanliga häckväxter är gran, björk eller rönn. Säkra kort med andra ord.

Även om trädgårdskulturens historia kan tyckas kort i Jokkmokk jämfört med söderut har kommunen en av odlingskulturens rikaste skatter. Många av våra vackraste trädgårdsväxter har sitt ursprung från svenska fjällkedjan. Dit hör smörboll, kvanne, fjällsippa och fjällbrud. Kvannen hör till den kulturväxt som har vandrat söderut och odlats i en stor del av landet. Under medeltiden hade varje svensk stad med självaktning särskilda kvannegårdar.

Många delar av Sverige har sitt unika utsäde genom att man själva sparar till kommande vår. Så även Jokkmokk. Granuddspotatis är en gammal potatissort av mandeltyp som man under 1990-talet hittade i Piertinjaure, väster om Jokkmokk. Den potatisen hade ursprungligen kommit från Granudden utmed Kvikkjokkvägen. Man har inte hittat någon motsvarighet till den på annan ort men exakt hur gammal den är vet man inte.

Trädgård förr och nu

Under 1920- och 1930-talet uppstod en folkrörelse i Sverige som skulle locka fler att odla. Det visade sig att de i norr hade sämre hälsa än i övriga Sverige. Bristen på vitaminer gjorde att man pratade om ”Norrlandsskörbjugg”. Så det här med att inspirera till odling var ett sätt att få folk att äta nyttigare, att servera mer grönsaker och frukt på menyn. I grannlandet i söder, Västerbottens län, nådde man ut bättre och lyckades vid den tiden komma på silverplats av de län som hade flest engagerade odlare i Sverige.

Järnvägen har haft stor betydelse för att sprida odlandet till hela Sverige. Nu kunde växter enklare transporteras till Lappmarken och varje järnvägsstation med självaktning hade också en egen liten järnvägsark där man kunde se vilka växter som var odlingsvärda för trakten.

Järnvägsarkerna kom att få en enorm betydelse för trädgårdsintresset, genom urval och komposition av växter, allt gestaltat av landskapsarkitekten Gösta Reuterswärd (1892-1980) under en följd av år. Idag är nästan alla spår efter dessa parker borttagna.

1940-talsträdgården i Karatsudden har många av de traditionella trädgårdsväxterna i Lappland men också nyare växter som planterats på senare tid. Foto Susanna Rosén

Nyskördad granuddspotatis, Jokkmokks egna potatissort, som fjällträdgårdsmästaren Ingrid Hellberg stolt visar upp. Foto Susanna Rosén

Alla tågstationer skulle ha egna planteringar, så också Polcirkeln station. Längst till vänster står ett nyplanterat träd. Foto: Ajtte

IDAG

I dagsläget finns inga idéträdgårdar av det större formatet så här långt norrut. Den närmaste större är Wij trädgårdar i Norrlands sydligaste landskap Gästrikland. I Lycksele finns Lapplands Kulturbotaniska Trädgård som i en gammal kulturmiljö visar upp många traditionella lappländska trädgårdsväxter.

Även om Norrbottens län inte har lika många trädgårdssällskap som övriga län har det utvecklats ett djävlaranamma när det gäller att trotsa växtzoner och en nyfikenhet att experimentera för att konstruktivt skapa en lappländsk trädgårdskultur.

I och med våra kontakter österut har det på senare tid kommit in nya, härdiga växter som man inte hittar i butiker längre söderut. Det öppnar nya möjligheter att anlägga trädgårdar med härdiga växter

som markant skiljer sig från övriga Sverige.

FRAMTID

Midnattssolens trädgård får en unik placering, nästan mitt på Polcirkeln, och ska visa på odlingens möjligheter och fördelar i norr men också vad Jokkmokk har att erbjuda som råvaror i köket och hantverk. I och med restaurangen och lekplatsen finns något för alla – oavsett ålder.

Anläggningen kommer att bestå av sju delar:

- **Besökscentrum** – trädgårdsentré/restaurang/butik/utställning/konferens
- **Odlingsgränsen** – köksträdgården
- **Trädgården** - inspirationsträdgårdar
- **Lekplats** – lek på sametema på barnens villkor
- **Deltat** - Med spänger tillgängliggörs ett stycke vild natur längs jokken
- **Fjällbotaniska trädgården** – hela kommunens flora på liten yta

Ett naturreservat kommer att ligga i anslutning till Midnattssolens trädgård. En tydlig ridå av befintliga träd bildar en barriär mellan trädgård och reservat.

Anläggningen ska vara öppen året runt och bygga på årstidernas kontraster. Besökscentrum och entrén kommer att vara i en byggnad som ska ligga ungefär där grinden till Fjällträdgården är idag. Byggnadens form ska smälta in i landskapet så att det ser ut som om den alltid legat där. Den är inspirerad av kåtornas kantiga form i Lappstan, Arvidsjaur, men också av iskuber.

Det finns önskemål om att besökaren ska mötas av de fyra elementen – elden, vattnet, mörkret men framför allt av ljuset. På sommaren lyser midnattssolen. Och under den mörka årstiden finns ljusfenomen som knastrande norrsken under kalla vinternätter. Vintertid, när trädgården är i vila, ska ett stråk vara belyst för att förstärka strukturer och ge en ytterligare dimension.

Klimat och årstider

Jokkmokk har ett typiskt inlandsklimat med kalla vintrar och ibland varma somrar. Jämfört med resten av Sverige är det lappländska klimatet knappast lagom. Det brukar vara kallast, blötast, ja till och med varmest. År 1945 hade Jokkmokk 34,5 grader. Sommaren 2014 bjöd också på rekordvarm sommar med en badtemperatur på runt 24 grader i vissa fjällsjöar.

Det kan också vara kallast. Häromåret var det 42 minusgrader under marknadsdagarna i februari. Men kylan är också en del av attraktionen. Det ska vara kallt när man besöker Jokkmokk vintertid! Fast kanske inte fullt så kallt...

Samerna delar in året i sommarhalvår och vinterhalvår. Sommarhalvåret börjar när ljuset återkommit i mitten av april. Vinterhalvåret startar i mitten av oktober. De har också en finare indelning med åtta årstider som följer naturens skiftningar och de sysslor som hör till vissa tider på året. Därför kallas de ofta för de åtta årstidernas folk.

Årstiderna är:

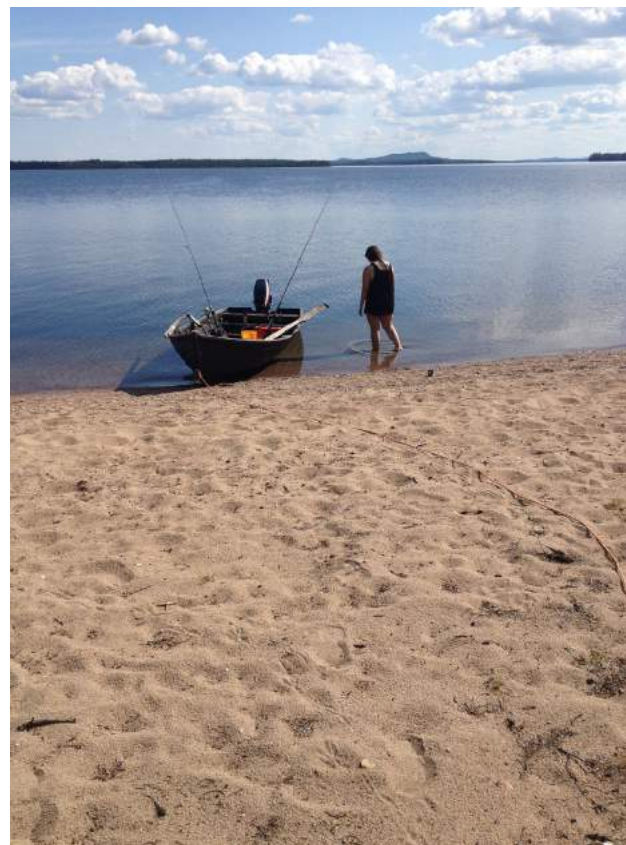
<i>Gidádálve</i>	- vårvinter
<i>Gidá</i>	- vår
<i>Gidágjesse</i>	- vårsommar
<i>Giesse</i>	- sommar
<i>Tjaktjagjesse</i>	- höstsommar
<i>Tjaktja</i>	- höst
<i>Tjaktjadálve</i>	- höstvinter
<i>Dálve</i>	- vinter

(hämtat från *samer.se*)

Midnattssol och sommar

Sommartid vill Midnattssolens trädgård visa att det går att skapa en vacker trädgård på dessa breddgrader och att midnattssolen skapar unika förutsättningar. Trädgårdar, med en känsla av fjällnära natur, med något för alla att inspireras av. Ödmjukhet inför platsen och dess unika karaktär är utgångspunkten.

Idéträdgårdarna kommer att ge tips på vad som trivs extra bra eller till och med bättre i zon 8, den högsta odlingszonen vi har i Sverige om man bortser från fjällregionen som ligger ovan odlingsgränsen. I anslutning till Odlingsgränsen blir ett växthus som är en kopia av den byggnad som redan finns på plats i Fjällträdgården. Växthuset kan bli en plats för orangeriväxter, t ex citrus och lager, som ställs ut i trädgården under sommaren.

Landskap

Ulf Nordfjell som formgivit Skogens Trädgård i Ockelbo kommer att formge de centrala, permanenta trädgårdsrummen. Därutöver anläggs en serie mindre trädgårdsrum i samarbete med inbjudna trädgårdsdesigners, skolor och lokala förmågor.

Vit vinterträdgård

Jokkmokk har något södra Sverige saknar – en vit trädgård vintertid. I Midnattssolens trädgård vill vi visa hur man skapar vackra vinterträdgårdar/åretrunträdgårdar också när trädgården är täckt med meterdjup snö. Strukturer lyfts fram av snötäcket och/eller med belysning av träd och strukturer, fasta eller tillfälliga som exempelvis is och snö. Snöns skyddande täcke ökar också hårdigheten hos många växter.

Snö kan se väldigt olika ut. I Yngve Ryds bok ”Snö” finns över 300 olika samiska ord för is och snö. Han har genom att under en längre tid intervjua renskötaren Johan Rassa i Jokkmokk fått ta del av en unik snökunskap på väg att försvinna.

Inlandsklimatet ger kalla vintrar och ibland väldigt varma sommarkvar. Foto Susanna Rosén

Trädgård och hälsa

Forskning har kommit fram till att många behöver en trädgård, en egen plätt att arbeta med för att må bättre både fysiskt och psykiskt. Vi behöver därför förebilder och inspiration för att öka lusten att skapa något eget.

Trädgård ger också den närhet till naturen/livet som får oss att må bättre särskilt viktigt för dem som av en eller annan orsak inte längre kan ta sig ut i naturen. Detta kan också kopplas till hälsovård och skola, förslagsvis knyts en visningsträdgård till rehabilitering och

skolundervisning, i större utsträckning än vad som görs idag.

Häckar bildar vackra rumsbildande element, även vintertid

2.3 FJÄLLBOTANISKA TRÄDGÅRDEN

Jokkmokks kommun är den näst största kommunen i Sverige, med många naturtyper spridda över ett enormt och ibland svårtillgängligt område. Men i Fjällträdgården i Jokkmokk, Ajttes levande utomhusmuseum, kan man se fjällvärldens vackraste växter samlade på en liten yta. Flera av dem odlas dessutom som trädgårdsväxter världen över för sin skönhets skull, både ”originalet” men också förädlade sorter i en lite annan blommfärg än sitt vilda ursprung.

Fjällträdgården firar år 2015 sitt 20-årsjubileum. En perfekt tidpunkt för att utveckla den ”vilda” museiträdgården till en modern inspirationsträdgård i samklang med naturen. Den nya trädgården ska ge besökarna en aha-upplevelse men också uppslag till hur trädgård kan skapas med en känsla av natur, vilka växter man kan välja och att odling är möjlig i vårt nordligaste landskap. Här återfinns köksträdgård, idéträdgårdar, perennrabatter och vattenkällan i skogen, allt relaterat till den omgivande naturen.

Fjällsippsheden vid Padjelantaleden, Jokkmokks kommun
Foto Susanna Rosén

Midnattssolen gör att många trädgårdsväxter till och med utvecklas bättre här än längre söderut. Ljuset och temperaturskillnaderna över dygnet gör nämligen att många växter blir högre än på andra platser på jorden och får starkare, mer intensiva färger på blommorna.

FÖRR/BAKGRUND

Biotoper

Fjällträdgården är uppdelad i olika biotoper/naturtyper/växtsamhällen precis som naturen ser ut på fjället och i skogen. På den lilla ytan kan man med bara några kliv färdas från det karga kalfjället ner till en frodig äng av höga örter inne i ängsbjörkskogen. Delikatesser som åkerbär och hjortron växer inte långt från hav av vita midsommarblomster och ståtlig, manshög fjällkvanne.

Här är de olika biotoperna i Fjällträdgården:

Sydbranten – rena rama drivhuset för fjällväxter sommartid, men tufft och ogästvänligt om vintern.

Fjälltoppen – vindpinat landskap med fjällvärldens mest unika växter, som isranunkel och purpurbräcka.

Vindblottan – platser som trots mycket snö förblir snöfria, där växterna utsätts för kyla och vindblåstring.

Hedbjörkskogen – en mager och gles fjällbjörkskog, fattig på örter men rik på ris och lavar.

Fjällsippsheden – rik på låga blommande växter, som fjällsippor, fjällglim, purpurbräcka och fjällklocka, men även centimeterhöga viden.

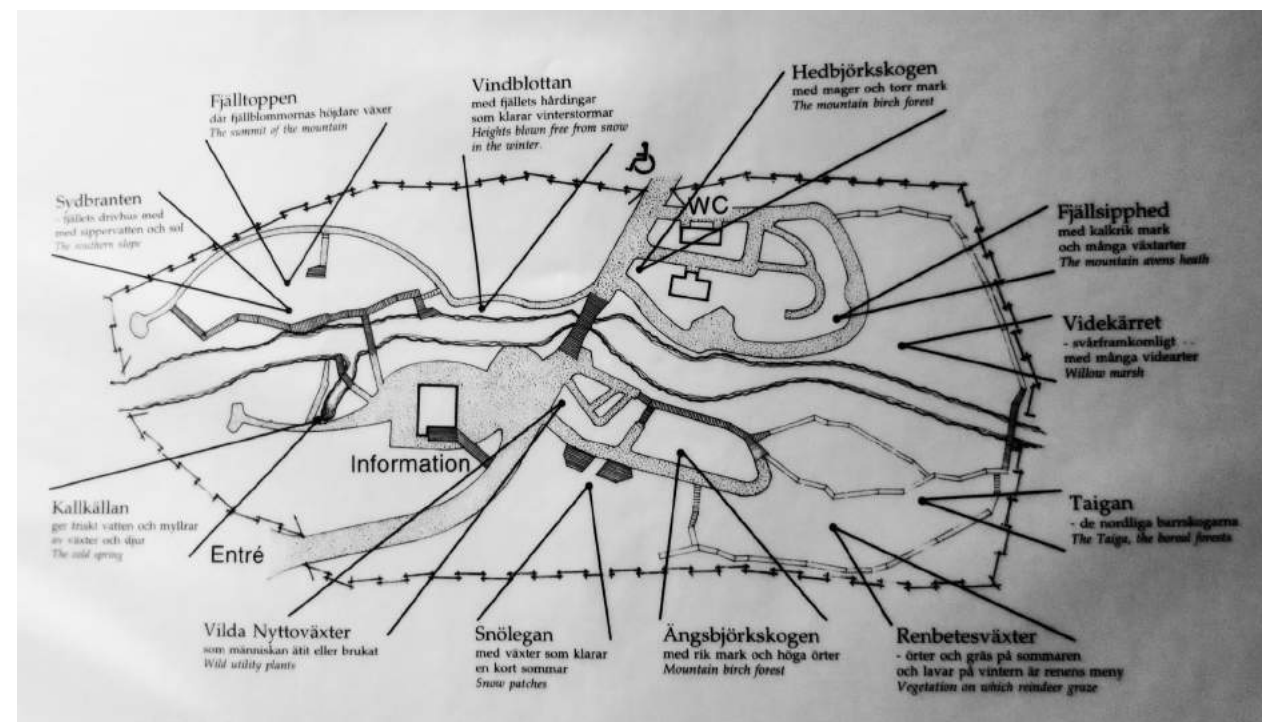
Videkärret – vanliga i skogen och på kalfjället. Vattendränkta i maj efter snösmältning. I hela landet finns ett trettiotal videarter, hälften av dem finns i fjällvärlden. Viden är viktiga nyttoväxter med många användningsområden.

Taigan – barrskog på norra halvklotet med gran och tall.

Kalkkällan – gamla tiders kylskåp, där kallt grundvatten tittar fram.

Snölegan – där snön dröjer sig kvar längst. Här finns låga, krypande växter som växer långsamt, som mossljung och dvärgvide.

Ängsbjörkskogen – örtrika, bördiga björkskogar med allt från den lilla gula fjällviol till ståtliga blommande växter som smörbollar, midsommarblomster, torta, stormhatt och borstistel.

Besökskarta över dagens fjällträdgård

Läkekonst

Flera fjällväxter är nyttoväxter med en spännande historia. De är så mycket mer än bara vilda växter i naturen utan också en del av vårt kulturarv. Växter som fjällkvanne, fjällängssyra och torta har samerna använt i maten. Fjällängssyra och torta kokades till grötliknande rätter. Av starrgräs tillverkade man skohö mot fukt i skorna.

Fjällkvanne är en ganska vanlig fjällväxt som man hittar på fuktiga platser, oftast i glesa björkskogar och längs älvar och bäckar. Den har använts som grönsak och kryddväxt men också som medicinalväxt länge. Och är kanske den äldsta nordiska köksväxten vi har. Fjällkvannen är faktiskt en av få växter som spridits från norr till söder. Varje svensk stad med självaktning hade särskilda kvannegårdar under medeltiden.

Den torkade kvanneroten tuggades för att förhindra förkylningar. Den innehåller starkt luktande oljor som visat sig vara bakteriedödande och kunde läka svårläkta sår. Bladen läkte brännsår, infektioner och värk. Listan kan göras lång. Kvanne användes länge. Så sent som på 1920-talet tuggade lulesamer på kvanne innan de åkte på marknader till vårt grannland i väster, för säkerhets skull. Även renen gillar kvanne. Att lägga ut torkade blad var ett bra sätt att locka dem till sig.

Renbetet har alltså under lång tid påverkat landskapet till vad det är idag
Foto Elsa Söderlund

Rosenrot växer lite varstans i fjällvärlden. Den användes förr av samer och kallas ibland för nordens ginseng eftersom den ska kunna öka immunförsvaret och ge energi. Idag hittar vi den i hälsokostpreparat.

Videsnår kan tyckas oansenliga men de hör till våra främsta nyttoväxter. Man har kokat videbark och använt den lut man får för garvning av skinn. Grenarna kan användas till ved och för rökning av kött. Videsnåren har helt enkelt varit nödvändiga för livet i fjällvärlden. Det är faktiskt ur videbark som man först utvann salicylsyra för att lindra värk, det vill säga huvudingrediensen i exempelvis magnecyl.

Människans och renens påverkan på floran

Det fjällandskap vi ser idag är ett landskap som under lång tid har påverkats av både människan och renbete. Den fjällbotaniska delen av Midnattssolens trädgård ska visa hur människan och naturen är beroende av varandra.

Studier visar att inga arter hotas av betet, snarare tvärtom. Fjället har i stället blivit rikare. Renarna är faktiskt en förutsättning för den biologiska mångfalden, det vill säga att så många arter som möjligt ska kunna finnas på samma ställe (Åjddo – reflektioner kring biologisk mångfald i renarnas spår. Red. Håkan Tunón & Brita Stina Sjaggo).

Ryggstödet på en bänk som står i Jokkmokks fjällträdgård
Foto Susanna Rosén

Renen är skicklig på att utnyttja den ofta magra dieten. Vintertid gräver den fram olika lavar under snön, till och med lavar som sitter på stenar. När våren kommer blir kosten rikare med fräken, vat-tenklöver och kräklöver som växer på myrar. Sommarbetet består av örter, gräs och starr men också vide. Skogsrenarna betar ofta på myrmarker, fjällrenar tar sig västerut. På hösten när växterna fryser hamnar olika soppar på menyn.

Förr när människan levde närmare naturen skördades många vilda växter, nästan som vi idag skördar det vi odlar. Familjer har ofta haft sina specialplatser där de skördat fjällängssyra, fjällkvanne och skohö. Fjällängssyran har ofta plockats på vallar där renarna betat och gödslat, och man har på så sätt kunna få rikare skördar. Sättet att leva har varit ett givande och ett tagande med flytande gränser mellan vilt och odlat.

Man har inte funnit någon risk för överbetning, inte så länge som renarna får ströva över ett stort område. Igenväxning är ett större hot mot biologisk mångfald och renbetet ser snarare till att hålla nere trädgränsen på fjället.

Fjällträdgården kommer till

Fjällträdgården är Ajttes levande utställning som sedan 1995 visar svenska fjällvärldens vilda växter i naturen. Det var jokkmokksprofilen Stig Lindberg som gav idén till Bengt Rosén, dåvarande chefen på Åjtte. Platsen är väl vald med en jokk som rinner rakt igenom området. Stora delar har fått behålla sin naturliga karaktär. Andra platser har utformats med kalfjällets eller fjällbrantens unika flora.

Historiska och nutida huvudpersoner

Jokkmokks historia, framför allt inom botanik, kantas av flera unika personer och personligheter. Först var det Carl von Linné (1707-1778) som under sin Lapplandsresa 1732 livfullt beskriver sitt möte med Jokkmokk och fjällvärlden.

I början av 1900-talet har vi vetenskapsmannen Axel Hambergs (1863-1933) kartläggning av Sarek men även Sten Selander (1891-1957), botanisten, poeten och ledamoten i Svenska akademien. Han har bland annat dokumenterat den rika floran vid fjället Farforita vid Karatj, bara 6 mil väster om Jokkmokk.

På senare tid har vi Edvin Nilsson (1928-), tillsynsman i Pärälven och Sarek, som har gett ut flera kända fjällfloror över just den unika flora som Jokkmokks natur har att erbjuda. För att inte tala om Yngve Ryd (1952-2012) som i sin bok ”Snö: renskötaren Johan Rassa berättar” gav svenska folket ett speciellt förhållande till snö.

Sist men inte minst slöjdaren och konstnären Lars Pirak (1932-2008), född i Luovaluokta vid sjön Karatj, som med sin slöjd och sin konst har spridit den samiska kulturen och den jokkmokkska naturen långt utanför kommungränsen, också internationellt. Alla har de tillsammans hjälpt till att presentera Jokkmokk för omvärlden.

Satte Jokkmokk på världskartan

Av alla dessa är det framför allt ett par vetenskapsmän som har satt Jokkmokk och Jokkmokksfjällen på kartan. Den förste är vår riktiga världskändis – Carl von Linné – som revolutionerade botaniken med sitt sätt att ge växter och djur vetenskapliga namn men också genom att visa vem som är släkt med vem. Dessa system gäller än idag över hela världen. Linné är nästan mer känd utomlands än här i Sverige.

Under sin Lapplandsresa 1732 passerade han Jokkmokk under sin färd upp mot Kvikkjokk och vidare mot norska gränsen. Man kan säga att Linné var vår allra första och kanske djärvaste fjällturist, i alla fall om man får tro hans reseskildring.

Carl von Linné presenterar Sverige iförd samedräkt under ett besök i Holland.
Hendrik Hollander 1853/Wikipedia.

Även om han knappast gav några lovord över den kaplan (präst) han träffade i Jokkmokk blev han desto mer hänförd över midnattssolen och den fjällvärld han mötte när han kom till Tjåmotis. Därefter begav han sig mot Padjelanta och den stora sjön Virihaure. Han beskriver sjöns säregna vitgröna vatten när han rodde över den, som om vattnet blandats med mjölk.

Linné kallade mötet med Jokkmokks fjällvärld för naturens mirakel. Just de här naturscenerierna lockar besökare än idag, inte bara från länet, utan också långväga gäster från andra sidan jordklotet.

Nåja, Linné kanske inte var riktigt först på plats. Redan 1695 reste Gustav Rudbeck d y till Lappland men det var mer för att undersöka om det verkligen stämde att solen lyste mitt i natten sommartid. Det var under Sveriges stormaktstid och hans uppdrag var helt enkelt att visa hur storslaget Sverige var, och då ville han lyfta fram landskapet längst i norr.

Den andra som satte Jokkmokk på kartan var Axel Hamberg som, nästan två hundra år efter Linnés resa, gjorde vetenskapliga undersökningar av Sareks landformer, glaciärer och klimat. Han var också en hängiven vetenskapsman, fast mer okänd framför allt för icke-jokkmokkare. Sarek blev hans livsprojekt. Hamberg var stockholmar, och professorn i geografi, som under 34 år besökte nationalparken i västra delen av Jokkmokks kommun.

Idag står en av hans vädertåliga fjällstugor bevarad i Fjällträdgården i Jokkmokk som ett minne av hans arbete. De andra står ännu kvar i Sarek. Det var Hambergs forskning som öppnade Sarek för fjällturism.

IDAG

Idag är Fjällträdgården öppen under sommarmånaderna, från juni till augusti. De senaste åren har besöksantalet legat på 3500-5000 besökare per år. Det är besökare från närområdet men också från resten av Sverige och internationella gäster, framför allt från Europa. Många av de utländska besökarna kommer från Tyskland och Nederländerna. Det är också en plats som skolorna i Jokkmokk använder i sin undervisning.

Trädgården håller sakta på att renoveras. Kalfjället har ”kalhuggits” för att få mer fjällkaraktär. *Se sidan 48-49, förslag Fjällträdgården.*

FRAMTID

Den fjällträdgård som finns idag kommer att fortsätta att restaureras och vidareutvecklas, något som redan har påbörjats. Kalfjället ska få en tydligare karaktär av fjällandskap med den unika flora som hör hemma där. Sydbranten får en kalkstensvägg som bildar en fond bakom ”fjället”. Kalksten är ett naturligt inslag i den skandinaviska fjällkedjan och inneslöt i berget när fjällkedjan bildades. Kalken sätter sin prägel på floran med bland annat orkidéer. Så också i Jokkmokk. Vid Puortnak finns ett gammalt kalkstensbrott.

Ingå i nätverk

För att få ett större intresse för Midnattssolens trädgård men också ett större utbyte planeras samarbete med andra fjällbotaniska-, polar- och botaniska trädgårdar, i Sverige och internationellt.

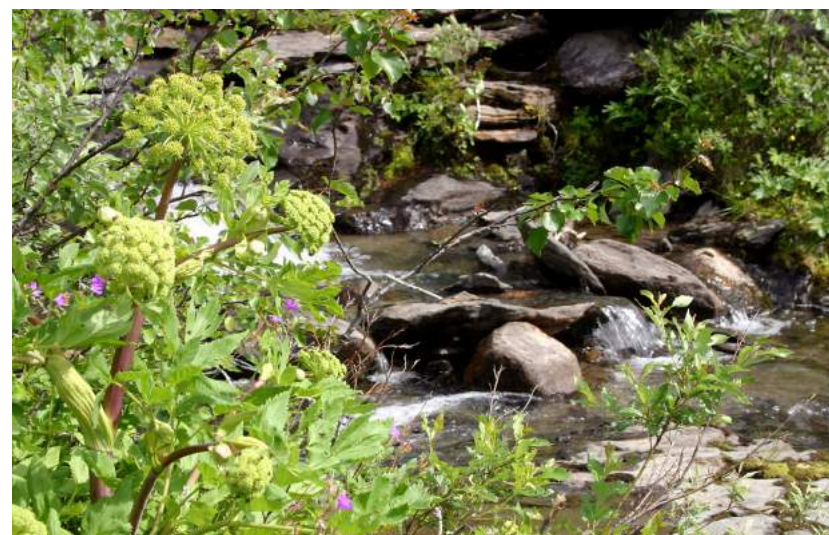
Exempel på botaniska trädgårdar med liknande inriktning och klimat är:

- Göteborgs botaniska trädgård, Sverige
- Hemavans fjällbotaniska trädgård, Sverige
- Tromsø arktisk-alpine botaniske hage, Norge
- Ringve Botanical Gardens, Trondheim, Norge
- Kongsvoll Alpine Garden, Norge
- Akureyri Public Park and Botanic Garden, Island
- Chicago Botanic Garden, USA
- Polar-alpine botanical garden, Kirovsk, Murmansk oblast, Kolahalvön, Ryssland

Den nya trädgården i Jokkmokk ska även inleda samarbete med botaniska institutioner vid svenska och utländska universitet och plantskolor specialiserade på växter för nordkalotten, som Blomqvists plantskola i Finland.

Vårvinterbild från dagens fjällbotaniska trädgård med Axel Hambergs fjällstuga i bakgrunden

Fjällkvanne är en gammal läkeväxt och trivs där det är fuktigt, ofta vid fjällbäckar.
Foto: Susanna Rosén

Växter om vintern i den s k sydbranten i Fjällträdgården

2.4 MAT

God mat är en stor del av besökarens upplevelse. Maten ska lämna avtryck, för att den innehåller genuina råvaror, är vällagad och berättar något om den plats man besöker. Det bästa sättet att lära känna en plats är att smaka på den lokala maten. Den mat som serveras i Midnattssolens trädgård ska berätta något om de som bor i Jokkmokk och om Jokkmokks kultur.

Det finns en mattradition med råvaror som ofta höjs till skyarna av mästarkockar såväl nationellt som internationellt. Jokkmokk är känt för sina goda råvaror och utsågs till Matlandethuvudstad 2014 med motiveringen: ”Här finns de exklusiva och utsökta råvarorna som renkött, röding, kvanne och hjortron runt knuten. I Jokkmokk äter du gott!”

FÖRR

Råvarorna i köket återfinns både i samernas matkultur och i den mat som ätits av nybyggarna som i och med att man blev bofast också kunde odla rotsaker/grönsaker och ha kor.

Samernas mattradition bygger framför allt på renen, tillsammans med jakt och fiske, men också genom att samla in växter och bär. Deras sätt att nyttja naturen gör markerna till ett levande kulturlandskap.

*Renen är en naturlig del av Jokkmokks kulturlandskap
Foto Susanna Rosén*

Köket är resurssnålt, det vill säga det mesta tas tillvara – även inälvor och blod men också fett, eller renfetan, används i matlagningen. Övriga delar, som skinn, senor och ben/horn används till kläder, slöjd och olika praktiska föremål. Det är just därför som renen utgör grunden för den traditionella samiska kulturen.

Råvarorna från naturen förädlas med traditionella metoder. Renkött torkas eller röks för att hålla längre, men man kan också konservera kött och fisk genom gravning, saltning och syrning.

*Myrarna runt Jokkmokk lyser gula av hjortron i månadsskiftet juli/augusti
Foto Susanna Rosén*

Olika örter och bär samlades i naturen. De plockades inte bara för att de är goda, de ger också nyttiga fibrer och vissa fungerar också som medicinalväxter. Örter som fjällkvanne, torta och fjällsyra användes i olika rätter.

Många bär ingår i kosten. Vanliga bär är hjortron och lingon, men även blåbär, nordkråkbär och enbär. När samerna mötte nybyggarna började de göra ”cider” av blåbär genom att hälla dem i en flaska med vatten som får stå i solen.

Även geten, framför allt getmjölk, har förekommit i den samiska matlagningen. Den var anspråkslös och klarade de flesta väder. Av getmjölk kunde man göra kaffeost. Även torrkött lades i kaffet.

Att koka kaffe är en viktig del av den samiska identiteten, trots att det började drickas allmänt i Lappmarken först under 1800-talet. Och det dracks i stora kvantiteter redan då. Man rostade och malde kaffet själv. Under 1800-talet fördes kaffet till Jokkmokk av handlare från Norrbottenkusten. Till en början med häst och vagn, sedan med järnväg. Förr inhandlades årsförbrukningen under Jokkmokks vintermarknad.

Det man förde med sig skulle vara lätt att ta med sig vid flytt. Förutom salt kunde man ha med sig gryn av olika slag som tillsammans med getmjölk användes till välling. På senare tid hade man också med sig makaroner. Maten har i regel bara saltats. Saltet, som kom till Lappmarken under 1700-talet, har också fungerat som konserveringsmedel vid sidan om torkning och rökning. Även kaffet har saltats, för smakens skull. Det var något som gjordes över hela landet men seden dröjde sig kvar längre i norr.

*Blåbärsdricka i höstsolen
Foto Susanna Rosén*

Den traditionella maten från de nordligaste länen överlappar den samiska maten. I mångt och mycket är det samma ingredienser men nybyggare äter mer älg och annat vilt än ren. I norr lever traditionen att jaga, fiska och plocka bär kvar i större utsträckning. Varje år fylls frysarna till bredden. Råvaror från naturen kompletteras med kött från gris, nöt och lamm, charkuterier och mejerivaror, och sist men inte minst grönsaker som man kunde odla själv i och med att man blev bofast.

IDAG

Det finns många restauranger och serveringar redan idag, med olika inriktningar också från andra kulturer. Även Åjtte har en servering.

Restaurangen vid Midnattssolen kommer inte att konkurrera med redan befintliga restauranger utan snarare komplettera.

Många av de restauranger som finns idag har sina toppar vid vintermarknaden och under sommarsemestern. Kommer man till Jokkmokk övriga tider kan mycket vara stängt.

FRAMTID

Den nya restaurangen i Midnattssolens trädgård ska satsa på genuin och vällagad mat, som ska vara så god att man kommer till trädgården bara för att äta gott. Råvarorna ska vara ekologiska. Restaurangen ska vara igång hela året.

Maten i Midnattssolens trädgård kommer att vara en kombination av traditionella råvaror från Jokkmokk, och de nordligaste länen, och sådant som odlas vid Polcirkeln. Närodlad och lokalproducerad är två ledord. Vissa råvaror till maträtter och bakverk ska vara så närodlade att de till och med har vuxit i Midnattssolens trädgård.

Tanken är att servera mat som bygger på såväl samisk mattradition som nybyggercept men med en modern twist. Råvaror från trakten kan vara: Vilt, fisk, bär, grönsaker, vilda örter, kött av lamm, nöt och gris, charkuterivaror, mejerivaror, svamp och frukt.

Det som finns på menyn ska kittla smaklökarna och skapa ett nytt synsätt på råvaror och förädling av dessa. Det kan vara med nya smakkombinationer och kanske lite annan tillagning än vi är vana vid.

Försäljning och aktiviteter

Serveringen ska ha samarbete med dem som idag framställer mat på orten. På sikt hoppas vi att det ökar intresset för livsmedelsproduktion och förädling av livsmedel i Jokkmokk.

Till restaurangen kan man knyta olika aktiviteter som workshops i att laga mat av lokala råvaror. Dessa workshops kan knytas till de olika årstidernas råvaror. Det kan vara nya sätt att laga rätter på kött från höstens älgjakt, olika varianter av ren eller hur man lagar en värmande norrskensmiddag ute i vinterträdgården.

Det kan också vara hur man tillagar den fisk man fått upp på vårvinterns pimpel. Eller hur man använder sommarens tidiga nässlor och andra primörer från naturen. Fler förslag är öl- och vinprovning och en regelbundet återkommande skördemarknad för försäljning av det som skördats på orten.

Ett samarbete kan inledas med Norrbottens läns landsting och Arbetsförmedlingen för rehabilitering av sjuka och att erbjuda långtidsarbetslösa möjlighet att arbeta i trädgården.

Inleda samarbete

Ett växthus med grönsaksodling skulle kunna kopplas till värmeverket i Jokkmokk så att spillvärmen från anläggningen tas tillvara. Kontakt har tagits med Hällnäs Handelsträdgård.

Ett samarbete kan inledas med restauranger runt om i landet med samma tank och koncept.

Välkända exempel är:

- Färviken, Magnus Nilsson
- Hemmagastronomi Luleå, Simon Laiti
- Hotell Borgholm, Karin Fransson
- Jazzköket, Östersund
- Kalf-Hansens Matateljé, Rune Kalf Hansen
- Matbaren, Mathias Dahlgren
- Rosendals trädgård
- Saxå bruk, Karl-Jan Granqvist
- Trädgårdsinspiratör och matkreatör, Hannu Sarenström
- Wij trädgårdar, Trädgårdsköket

Mat kan serveras ute vintertid, om man vill
Foto Susanna Rosén

MATKONCEPT MIDNATTSOLENS TRÄDGÅRD

Idé Siv Eriksson Enberg

Det bästa sättet att lära känna ett land eller en bygd är genom maten och råvarorna den lagas av. Därför att det viktigt att Jokkmokk presenterar det bästa av vad kommunen har att erbjuda. Alla känner till renskav och röding, det som oftast serveras till besökare, men det finns så mycket mer på fjället och i skogslandet.

Andra råvaror på menyn kan vara skogsfågel, hare, abborre och till och med gädda. Och så vilda örter och bär - naturens eget skafferi – vid sidan om odlade grönsaker och rotsaker, dit potatisen också hör. Att helt enkelt servera den mångfald Jokkmokk kan erbjuda, på traditionellt vis men också med en ny och oväntad twist.

Mat som magnet

Bra mat får gäster att stanna och kanske till och med ta en omväg om en god måltid hägrar. Det är inte för inte som just Jokkmokk, med de unika råvarorna, utsågs till Matlandethuvudstad förra året.

Besöket i Midnattssolens trädgård ska bli en totalupplevelse. Maten får besökare att stanna längre, inte bara se på och inspireras av trädgården, utan också åka hit för matupplevelsens skull. Caféet ska vara öppet året runt och också anordna speciella event på olika teman och vid olika tidpunkter på året.

Locka till företagande

Lokal mat lockar inte bara gäster, det stimulerar även att på sikt öka livsmedelsproduktionen i kommunen. Genom att ha ett välrenommerat café i anslutning till Midnattssolens trädgård skapar man ett samarbete med dem som redan idag framställer och förädlar livsmedel i Jokkmokks närområde. Det ökar också lusten att odla själv och ta tillvara det som finns i naturen runtomkring oss.

Det finns redan flera restauranger/caféer i Jokkmokk med olika inriktning. Caféet ska på intet sätt konkurrera med dem som redan finns utan snarare samverka för att stimulera ökad livsmedelsproduktion i kommunen.

Råvaror som platsar i ett café med ekologisk och närproducerad profil är:

- Vilt
- Kött av lamm, nöt och gris
- Charkuterier
- Mejerivaror
- Fisk
- Frukt
- Bär
- Grönsaker
- Örter
- Svamp

Naturligtvis ska den mat som serveras komma från de nordligaste länen och vara årstidsbunden. Med ett växthus som tar tillvara spillvärmén från värmekraftverket kan säsongen för grönsaker förlängas och lyftas fram ytterligare. Och naturligtvis ska caféet ingå i ett ekologiskt kretslopp, där rester från köket komposteras, och det som serveras ska ha minsta möjliga miljöpåverkan.

I butiken intill reception och café kan lokalt producerade livsmedel säljas men även råvaror som används i de rätter som serveras i caféet.

Aktivitetet och evenemang

Det finns flera sätt att locka fler besökare till caféet i Midnattssolens trädgård. Inte bara genom mun till mun-metoden och att den omskrivs i medier som ett resmål värt en omväg. Ett bra sätt att öka intresset för caféet och den lokala maten är att ordna kurser eller så kallade workshops.

Förslag på aktiviteter

Matkurser/workshops

Korta kurser i matlagning och lokal mat. De ska rikta sig både till kommuninvånarna och långväga gäster. Kurserna ska öka kunskapen om matkulturen och inspirera till att tänka i nya banor. Matprofiler kan bjudas in för att visa på hur man, både traditionellt och med nytänkande, tar tillvara och lagar goda rätter av råvarorna.

Kurserna kan vara årstidsbundna där mat lagas med säsongens råvaror eller så kan det vara temakurser, det vill säga vad man kan använda en viss råvara till. Bra exempel på tema är att baka matbröd eller hur man tillverkar sin egen korv, men också att laga värmande och matnyttiga soppor.

Årstidsbundna kurser och workshops skulle kunna vara:

Vinter (nov-mar)

- Julbord med Jokkmokksknorr/alternativt jultbord.
- Ren som råvara. Allt man kan laga både traditionellt och med nytt tänk. Perfekt för marknadsbesökarna i februari.

Vår (apr-maj)

- Laga goda rätter av fisken från pimpelfisket.
- Hur man använder vårens primörer från naturen i matlagningen – allt från nässlor till andra matnyttiga örter som kan knytas till Fjällträdgårdens flora.

Sommar (jun-aug)

- Grillat – visa på allt som kan tillagas på grillen. Inte bara karré alltså.
- Laga gott med årets nyskördade grönsaker. De kan användas till så mycket mer än i salladen. Workshopen kan med fördel vara i samband med en skördemarknad.
- Fukt och bär – testa nya recept på inläggningar, sylt och marmelader.
- Rökt mat – tips och recept när man röker sin mat själv.

Höst (aug-okt)

- Laga lamm i olika varianter.
- Älgtema med allt gott man kan göra med älgköttet från jakten.

Öl- och vinprovning

Knyta kontakter med vinproducenter och svenska mikrobryggerier. Testa drycker som passar till olika lokala rätter.

Skördemarknad

Ett årligen återkommande evenemang varje höst. Det kan bli en marknad som både säljer grönsaker från trakten och förädlad mat av lokala råvaror. Varför inte kombinera det med en workshop om vad man kan göra med skörden?

Foto Susanna Rosén

3. ANALYS

3.1 ANGRÄNSANDE OMRÅDEN

Dagens fjällträdgård är belägen sydost om Jokkmokks centrum, vid Talvatissjöns utlopp i Kvarnbäcken. Man når trädgården antingen med en promenad på ca 30 minuter från centrum, eller med bil. Lappstavägen leder ner till trädgården från väg 97 som löper genom stan. I kurvan ner mot sjön, längs det angränsande hembygdsområdet, finns idag ett par enstaka p-platser. Vid vårdcentralen norr om området, finns under helger en större parkering som kan nyttjas av besökare till trädgården.

Strax söder om entrén till trädgården finns längs vägen en vändslinga för bussar. Där övergår vägen i Jokkmokks Jokkes väg för att fortsätta genom naturområdet bort mot bl a Storknabben. Söder om vändslingan börjar också vintertid elljusspår, skidspår och skoterleder. Skogsmarkerna är fulla av stigar. Området används flitigt året runt för friluftsliv och arbete pågår med skapandet av naturreservat, se nästa stycke.

Rakt i norr gränsar fjällträdgården till Lappstaden, ett bostadsområde med enfamiljshus.

Järnvägen, inlandsbanan, bildar områdets östra gräns.

NATURRESERVAT I TALVATISOMRÅDET

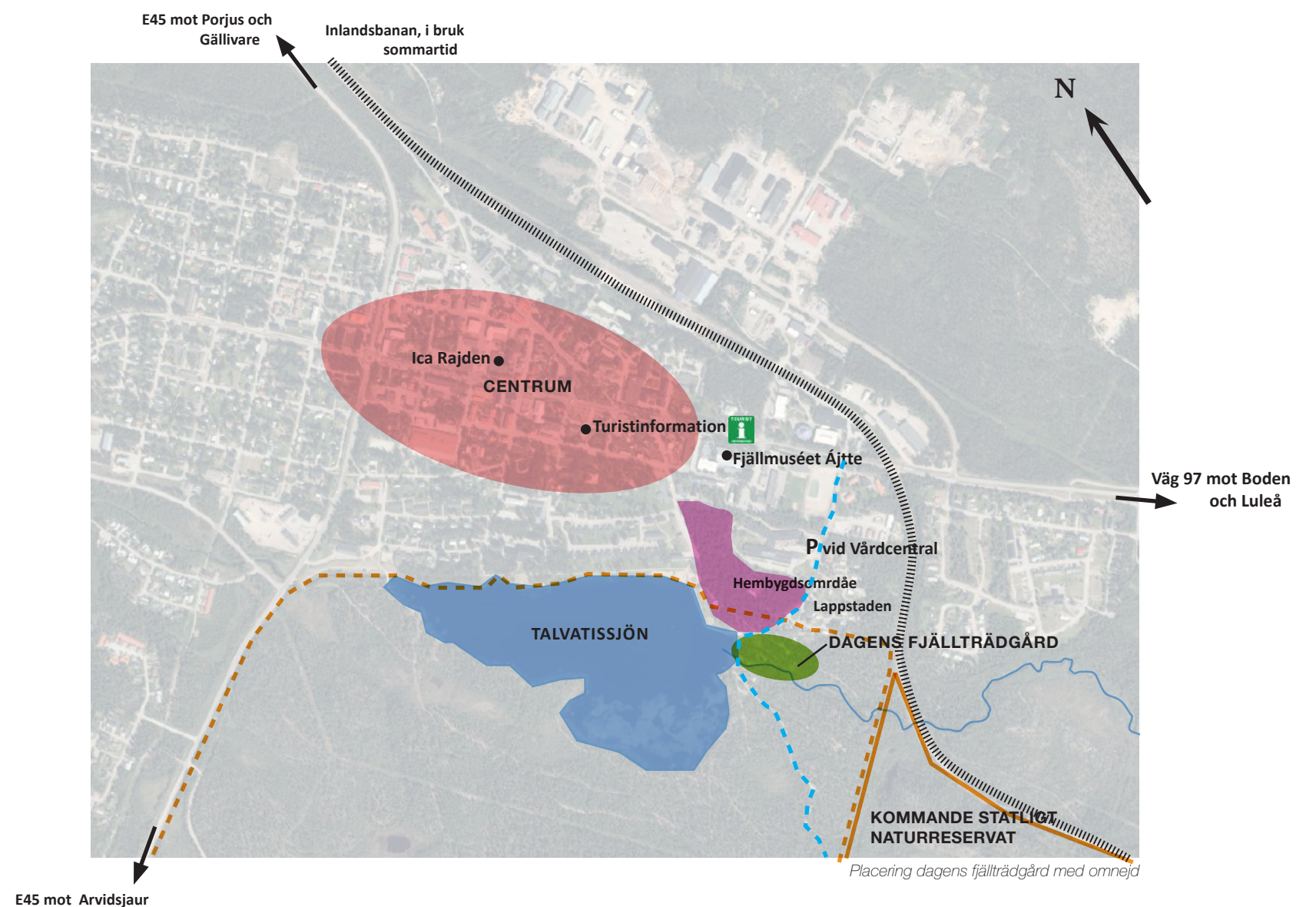
Ur Utvecklingsplan för Talvatisområdet, Jokkmokk, utkast 2015-02-01:
Enligt den kommuntäckande översiktsplanen antagen 2011 ska området närmast sjön främst användas till fritids- och kulturanläggningar, övriga delar ska användas för rörligt friluftsliv med elljusspår och skoterled. Genom södra delen av området går en renflyttled.

För att skydda området från avverkningar och för att kunna utveckla området som rekreationsområde fick utvecklingsenheten år 2006 ett uppdrag att utreda möjligheterna att skapa ett kommunalt naturreservat.

2008 beslöt kommunstyrelsen att arbeta för att bilda ett kommunalt naturreservat av området. Kommunen äger inte själv all mark och förhandlingar har pågått om markinlösen, de är ännu inte klara. De förslag till gränser och reservatsföreskrifter som finns i nuläget måste ses över om verksamheter ska tillåtas i området.

Parallellt arbetar Länsstyrelsen med att inrätta ett statligt naturreservat som gränsar till det kommunala.

Området med café och utsiktsplats på Storknabben är tänkt att inte ingå idet statliga reservatet.

3.2 PLATSEN IDAG

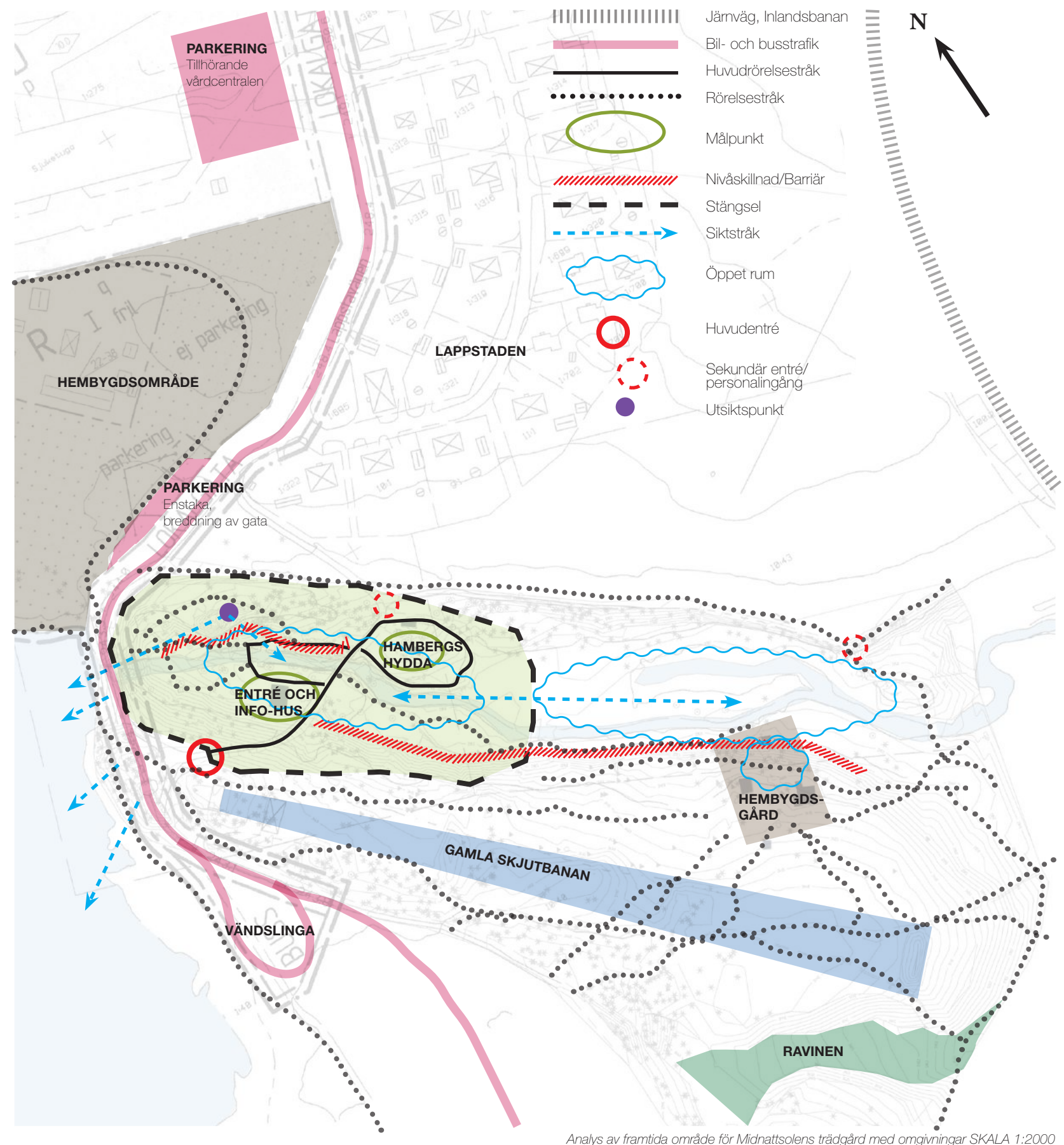
Dagens fjällträdgård har sin huvudentré från Lappstavägen, just efter bron över jokken från Talvatissjön. Det inhängnade området orienterar sig främst längs jokken i områdets västra del närmast sjön. Information, biljetter och glass köper man sommartid i huvudbyggnaden nere vid jokken.

Ett omfattande spångsystem i trä med trappor i olika nivåer är uppbyggt i trädgården längs jokkens båda sidor och utgör huvudstråket genom trädgården. Söder om fjällträdgården kan man på stigar med ta sig ner till jokkdeltat i öster och röra sig tillbaks till fjällträdgården. Över jokken leder ett antal broar.

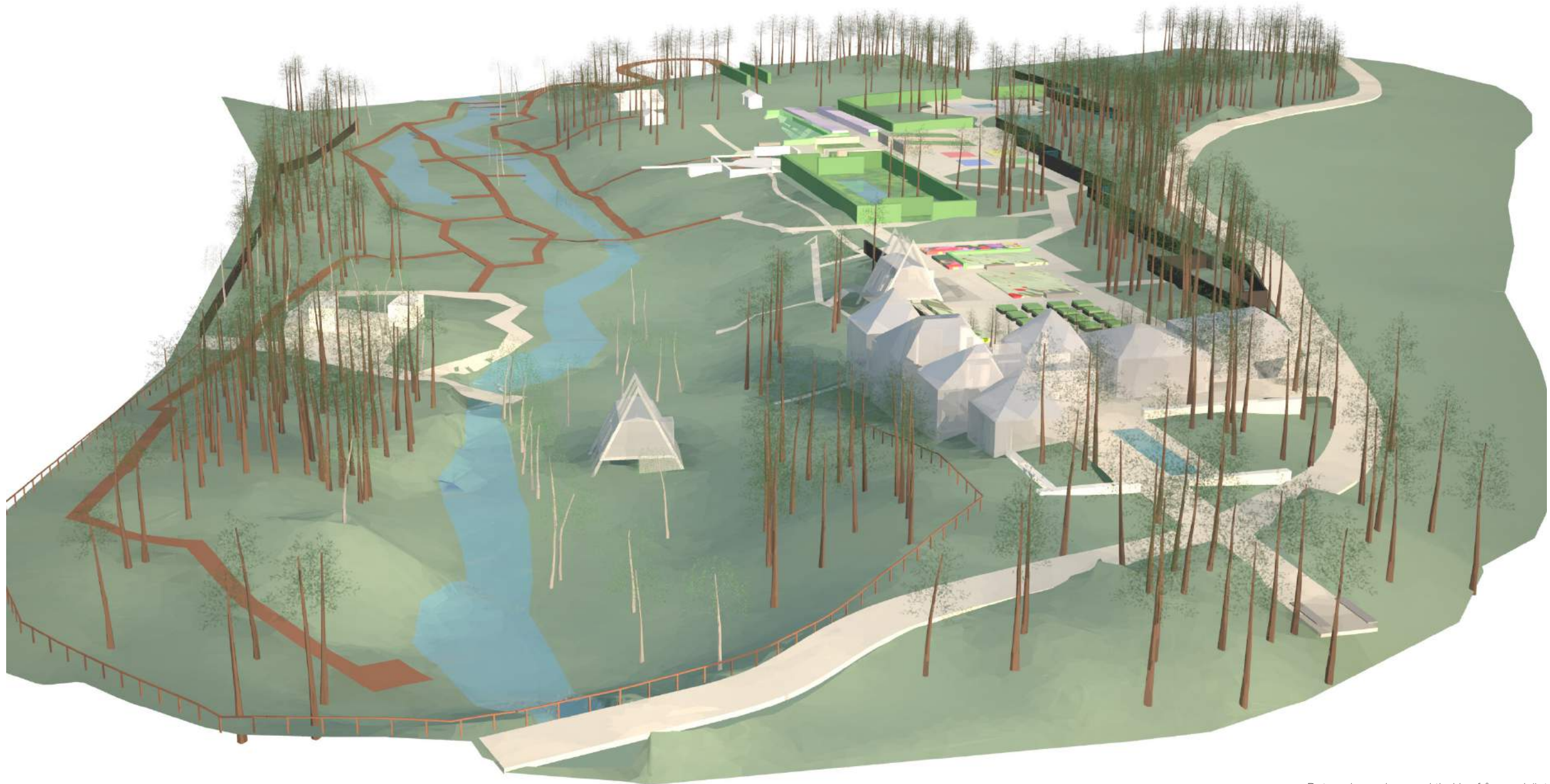
Å-rummet i fjällträdgården är tydligt med branta slänter upp till omkringliggande mark. Österut där jokken delar sig breddas rummet, blir flackare och en otillgänglig sankmark brer ut sig längs vattendraget. Fortfarande är höjdskillnaderna åt söder betydande. Bron med bilvägen sluter till å-rummet åt väster i en dramatisk mindre fors. Enda platsen man kan se Talvatissjön från trädgården idag, är uppifrån berget från utkikspunkten norr om jokken i områdets västra del.

I söder består området idag av en platå med tallskog innan man stöter på Jokkmokks Jokkes väg igen. Tidigare har det här på platån legat en skjutbana och vegetationen har inte hunnit komma i fatt omkringliggande natur. Bortom skjutbanan i sydöst begränsas området av en ravin.

I slänten mellan platån och jokken i områdets östra del ligger en hembygdsgård med förråd och bastu som emellanåt används sommartid.

4. FÖRSLAG

Datoranimerad perspektivskiss från nordväst

4.1 KONCEPT

Midnattssolens trädgård, som vänder sig mot söder, ligger till största delen på en gammal tallhed. Fjällträdgården och deltat sträcker sig längs åsens norra kant, med en mindre fördämning närmast Talvatis-sjön.

Topografin och det kommande naturreservatet har varit förutsättningar för att skapa ett väl avskilt besöksområde. De torra sandiga markerna på platån har använts för byggnader och anläggningar av olika slag, medan dalgången domineras av en större våtmark/delta samt den befintliga fjällträdgården.

Området på ungefär 5 hektar är cirka 350 meter långt och 150 meter brett. Nivåskillnaden mellan högsta och lägsta punkt är ??? meter.

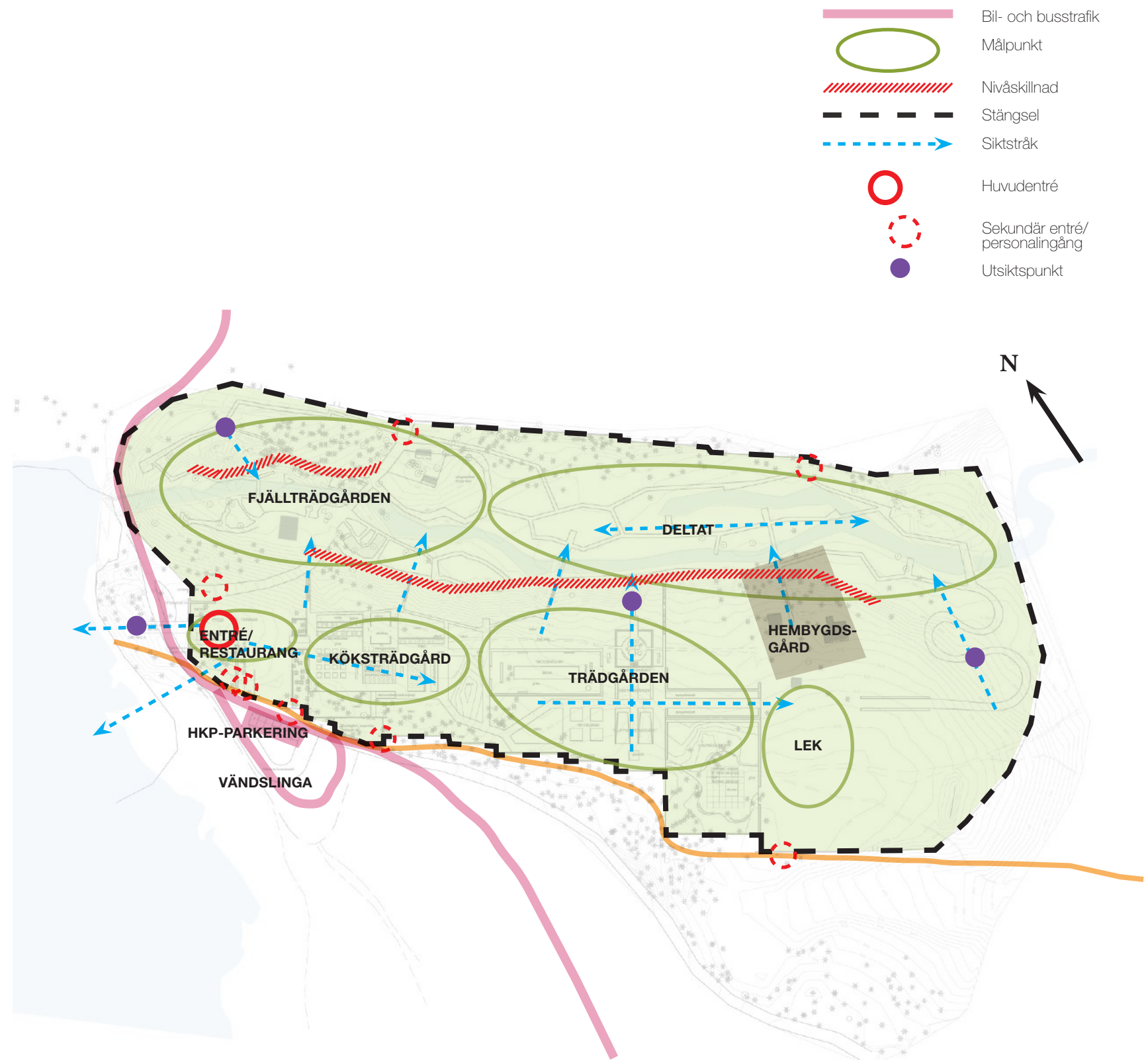
Entréområdet med en entrébyggnad har placerats närmast sjön, i anslutning till dammen och bron. Närheten till sjön är viktig, inte minst vintertid. Innanför entrébyggnaden ligger områden för köksträdgård, idéträdgårdar och lek. Hembygdsföreningens byggnader som idag finns inom området kan användas som förråd eller servicebyggnader, men den platsen får betecknas som ett område för framtida utbyggnad.

Platån ska kopplas ihop med dalgången genom en handikappsanpassad ramp som leder ned till och genom deltat fram till Fjällträdgården.

Den trädgårdsdel, som visar Jokkmokks vilda flora, kommer att utvecklas vidare.

Modellbilden ger en känsla av hur området avgränsas, som en rengärda, men också hur nivåskillnaderna och platån nyttjas för att skapa en spännande besöksträdgård.

Kontrasterna mellan det orörda deltat, som nu görs tillgängligt med spänger och platåns byggda konstruktioner ska ge Midnattssolens Trädgård dess unika karaktär.

Koncept Midnattssolens trädgård SKALA 1:2000 med inlagd skyddsgräns mot kommande omgivande naturreservat i Talvatisområdet. Gångstråk se sid. xx

4.2 ÖVERSIKT FÖRSLAG

Dalgång och plåtå kommer att bilda ett antal parallella stråk. Flera finns redan idag, medan andra tillkommer. De tvärgående stråken som korsar dalgångens branta norrluttnings skapar hissande perspektiv men också utblickar över platsens skiftande karaktär.

Sittplatser och trappor binder ihop områdets olika delar och gör dem lättillgängliga. De förstärker också landskapet och länkar elegant ihop de byggda delarna med den ursprungliga naturen.

ENTRÉ

Entréområdet med besökscentrum är det första som möter besökaren. Byggnaden har en arkitektur som inspirerats av Lappstan i Arvidsjaur. Efter att ha betalat entré kommer man ut på trädgårdsterrassen med anlagda planteringar och med utblick över köksträdgården.

KÖKSTRÄDGÅRDEN

Växthuset, som har lånat sin form av den befintliga informationsbyggnaden i fjällträdgården, bildar navet i köksträdgården. För att skapa ett så gynnsamt odlingsklimat som möjligt avgränsas området mot dalgången med ett plank. I söder ansluter köksträdgården till den hedmark som redan finns där och som består av en karaktäristisk norrländsk natur med uppväxta tallar.

Utöver odlingsytor finns här plats för både demonstrationskompost och en mindre avgränsad gård för driften av Midnattssolens trädgård.

TRÄDGÅRDEN

Efter köksträdgården kommer Trädgården med ett antal anlagda trädgårdsrum. I dessa rum ska arkitektur och design möta hortikultur och platsens natur.

Även här har den befintliga naturen och dess topografi styra hur platsen utformas.

Det kommer att finnas både permanenta trädgårdar och mindre, mer temporära utställningar som visar olika idéer och teman.

Häckar, plank och murar, men också sluttande odlingsytor, ska förbättra det lokala klimatet. Det kommer också att visa hur man på olika sätt kan öka förutsättningarna för odling i norr.

LEKEN

Lekområdet kräver den största ytan och kan inte blandas med odlad mark. Lekområdet har därför placerats lite avskilt, men också med gott om plats för olika typer av konstaktiviteter med snö och is vintertid. Platsen kommer därför att ha en egen infart.

HEMBYGDSOMRÅDET

Några befintliga, mindre byggnader kan användas som servicebyggnader för leken. På sikt kan området användas för en framtida utbyggnad av Midnattssolens trädgård.

DELTAT

Den anlagda rampen leder besökaren, mellan befintliga träd, ner till deltat. Härifrån får man ett övergripande perspektiv över hur deltat ser ut, såväl sommar som vinter.

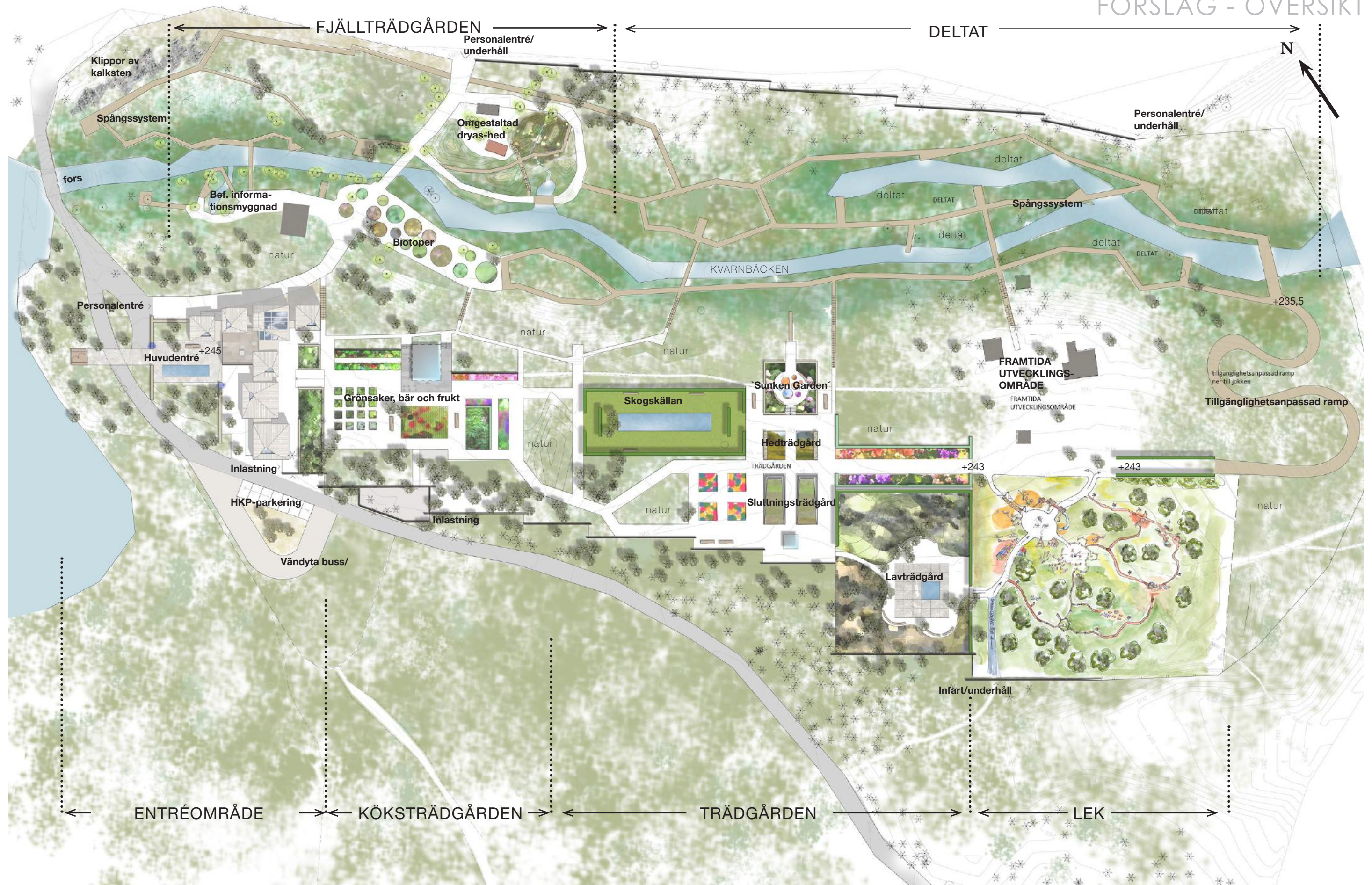
Den befintliga naturen längs rampen kommer att kompletteras med grupper av träd från liknande klimat och växtplats.

Deltat görs tillgängligt genom tre parallella gångstråk, med kompletterande sittplatser och sammanbindande stråk. Samtliga gångstråk tillverkas av tryckimpregnerade limträbalkar.

FJÄLLTRÄDGÅRDEN

Tillsammans med deltat bildar Fjällträdgården en större helhet som visar alla de olika biotoper/växtplatser som finns här. Även Fjällträdgården får nya gångstråk för att öka tillgängligheten och lättare nå nya anläggningar.

Den befintliga byggnaden rustas upp och används även i fortsättningen för skolundervisning och studiegrupper av olika slag.

Midnattssolens Trädgård SKALA 1:1000 (A3)

4.3 ENTRÉOMRÅDET

Redan vid entrén vill vi fånga känslan av natur i projektet, den som hela Fjällbotaniska Trädgården bygger på. Uppstammade tallar och låga murar av staplad vitgrå, lokal kalksten leder in till en entréplats med en damm som vattenblänk.

Dammen kommer sommartid att vara kantad med det gräs som förr var så betydelsefullt som skohö. Vintertid kan platsen kompletteras med en isskulptur.

Murarna samspelar inte bara med besökscentrums arkitektur utan används också för att terrassera nivåskillnaderna och det befintliga vegetationstäcket kan sparas.

Närmast byggnaderna finns en större uteservering. Platsens mittaxel avslutas med en träbrygga i riktning mot Talvatissjön, som hänger ut över sluttningen, med utsikt över vattnet.

Infarten är densamma som idag och leder sedan vidare till bland annat parkering, inlastning till kök, servicegård och vändplan för bussar.

De inspirationsbilder som har valts visar på hur arkitekturen samverkar med befintlig natur och vegetation.

Stiliserad natur. Privatträdgård skapad av Ulf Nordfjell

Exempel från Fondation Maeght i Frankrike, där man arbetat med murar som tar upp höjdskillnaderna på tomten

Entréområdet till midnattsolens trädgård. Handikapp-parkering nere till höger i bild SKALA 1:500 (A3)

FÖRSLAG - ENTRÉOMRÅDET

Entréperspektiv LindbergStenberg Arkitekter AB

Pionplanteringar i Skottland

Entréområde Fondation Mæght i Frankrike

Stiliserad äng med träbryggor. Privatträdgård av Ulf Nordfjell

ELDEN
VATTNET
LJUSET
MÖRKRET

PLATSEN

VOLYMEN

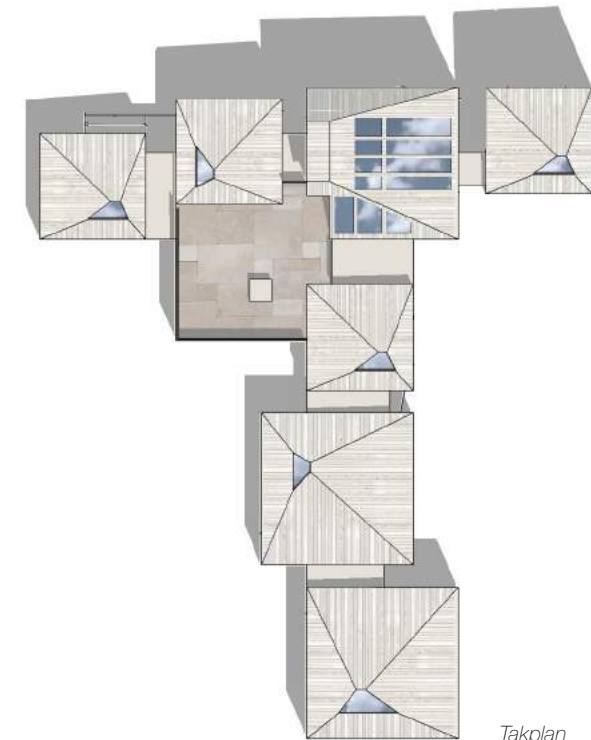
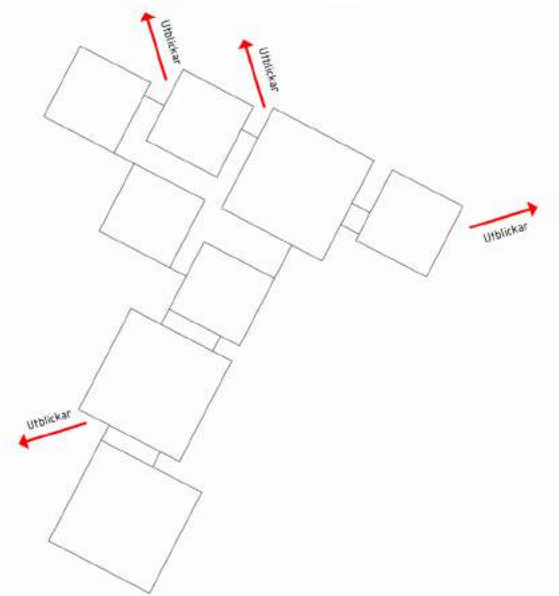
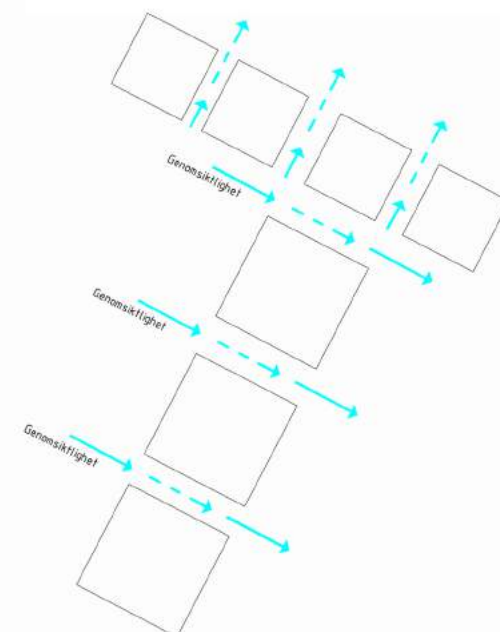
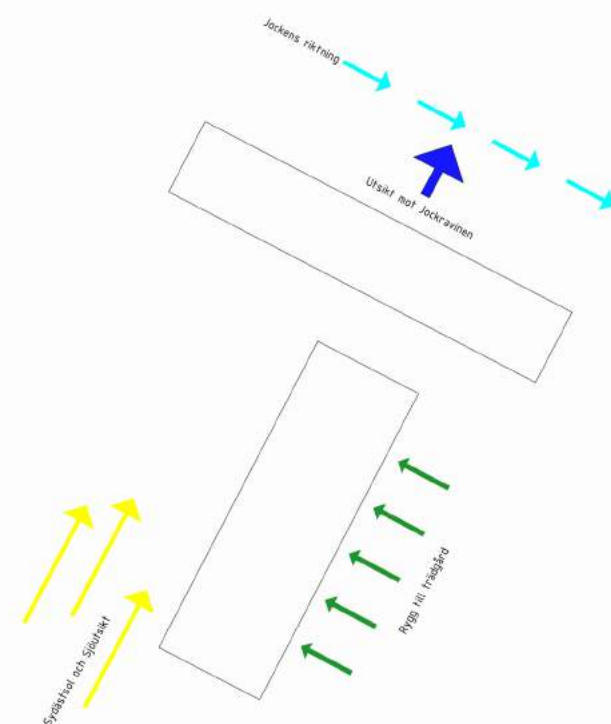
4.4 BESKRIVNING AV BYGGNADEN

Besökarna till Midnattssolens trädgård möts av en entrébyggnad med en karaktäristisk silhuett. Den består av en samling mindre hus, som följer jokkens riktning, sammanbundna med genomsiktliga "gränder". Härifrån bjuds man på många utblickar över trädgården men också över Talvatissjön och den omgivande naturen.

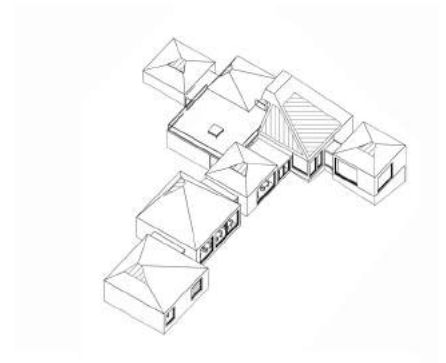
Inspirationen kommer dels från de kantiga träkåtorna och "bykänslan" i Lappstan, Arvidsjaur, dels från den naturligt kantiga formen hos isblock. Byggnadens toppiga asymmetriska tak kröns av ljusintag som på kvällen blir till lyktor som lyser i den samiska flaggans färger.

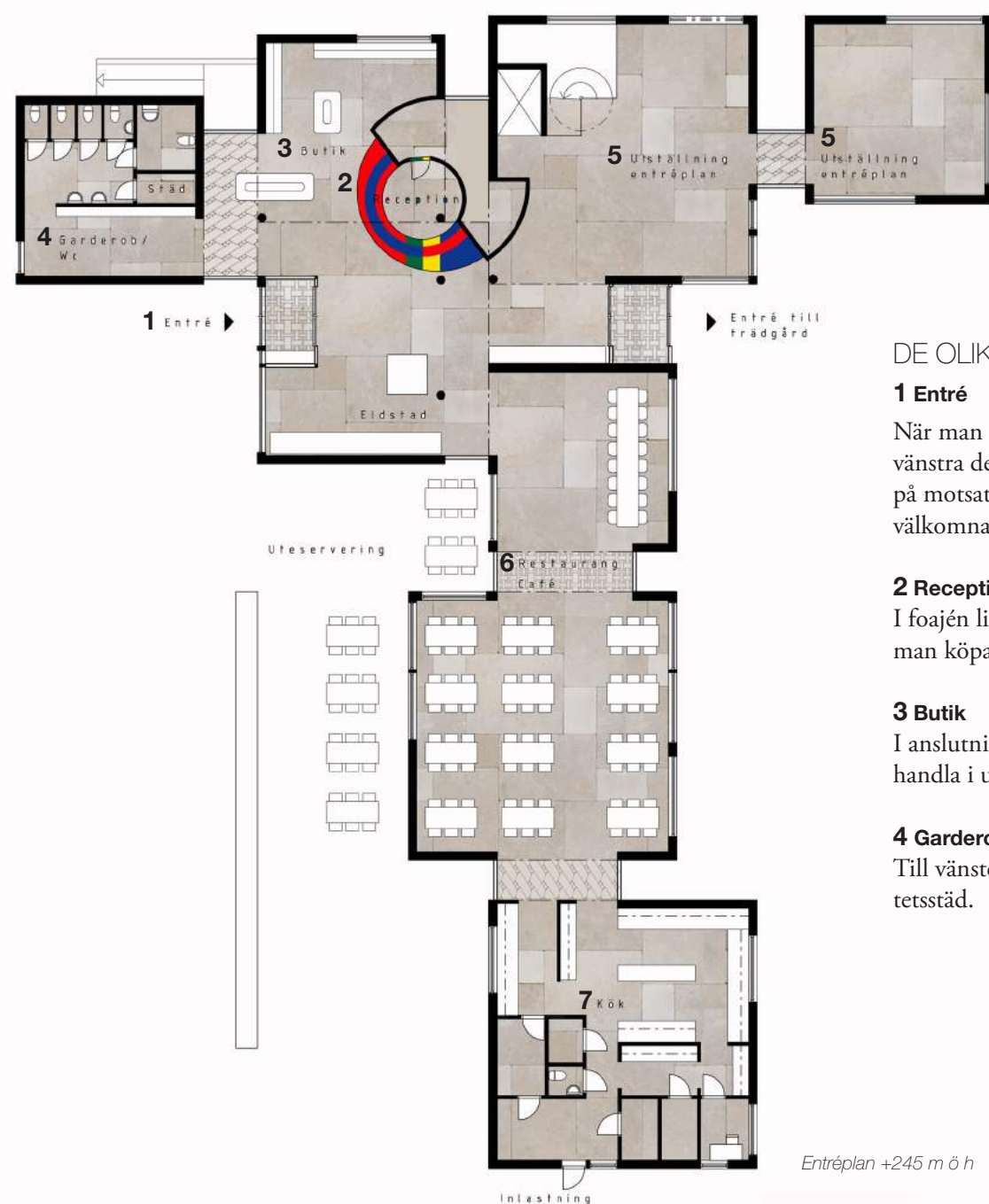
Rumsligt och funktionellt består byggnaden av åtta rum. Genom att man delar upp volymen i flera enheter får den en skala och storlek som samspelar med den befintliga platsen och med Midnattssolens trädgård. Byggnaden följer landskapet och det ska kännas som om den alltid har legat där. Eftersom den är placerad i en slänt kommer huset längst till höger, närmast ravinen i fjällträdgården, att få en suterrängvåning.

Fasaden består av ljust, gråvitt trä i vertikala ribbor av olika dimensioner. Träribborna, som täcker såväl tak som vägg, får byggnaden att bättre smälta in i naturen. Bakom ribborna ligger ett tätskikt av infärgade, vita mineritskivor. Socklarna består av kalksten och stål.

Takplan

DE OLIKA RUMMEN

1 Entré

När man kommer in genom den inglasade entrén, i byggnadens övre vänstra del, kan man se trädgårdsanläggningen genom glasväggen på motsatta sidan av rummet. Inne i själva foajén möts man av en välkomnande eld som sprider värme.

2 Reception

I foajén ligger en receptionsdisk i en mjukt rundad form. Här kan man köpa entrébiljett till utställningar och trädgården.

3 Butik

I anslutning till receptionen finns en butik som man ska kunna handla i utan att lösa biljett. Samma sak med restaurangdelen.

4 Garderob/wc

Till vänster om butiken ligger ett rum med garderob, wc och sanitetsstäd.

5 Utställningar

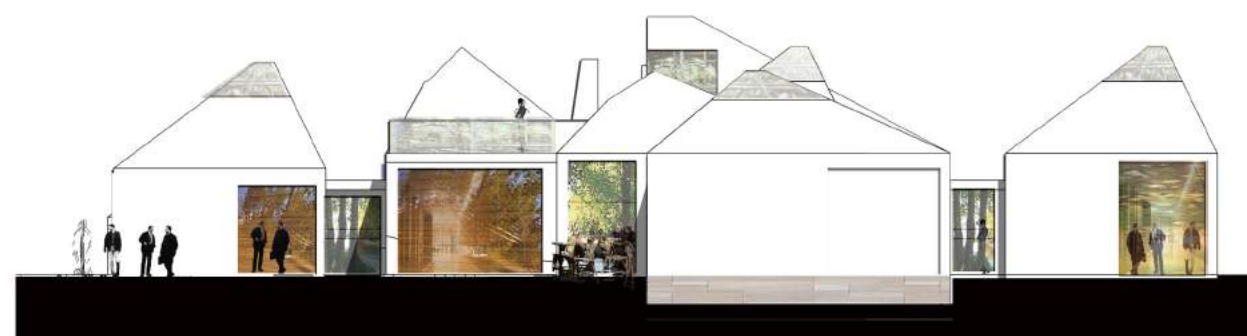
På entréplanet kan man, efter att man har löst biljett, gå ut i trädgårdarna och till de olika utställningsrummen.

6 Café och restaurang

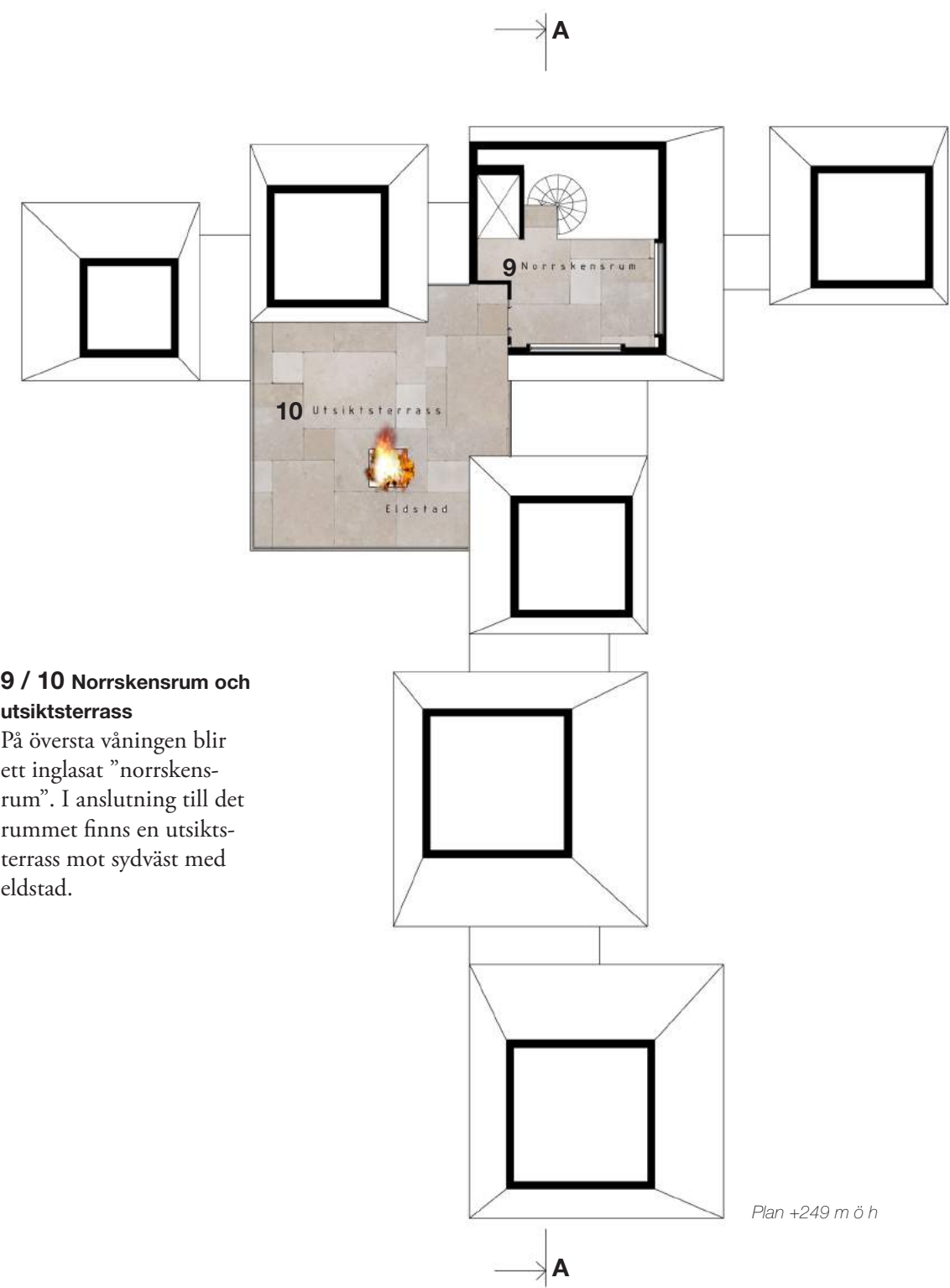
Från foajén når man café och restaurang som är öppen för den som bara vill njuta av platsens magi och äta något gott. I anslutning till restaurangen kommer det att finnas en uteservering.

7 Kök

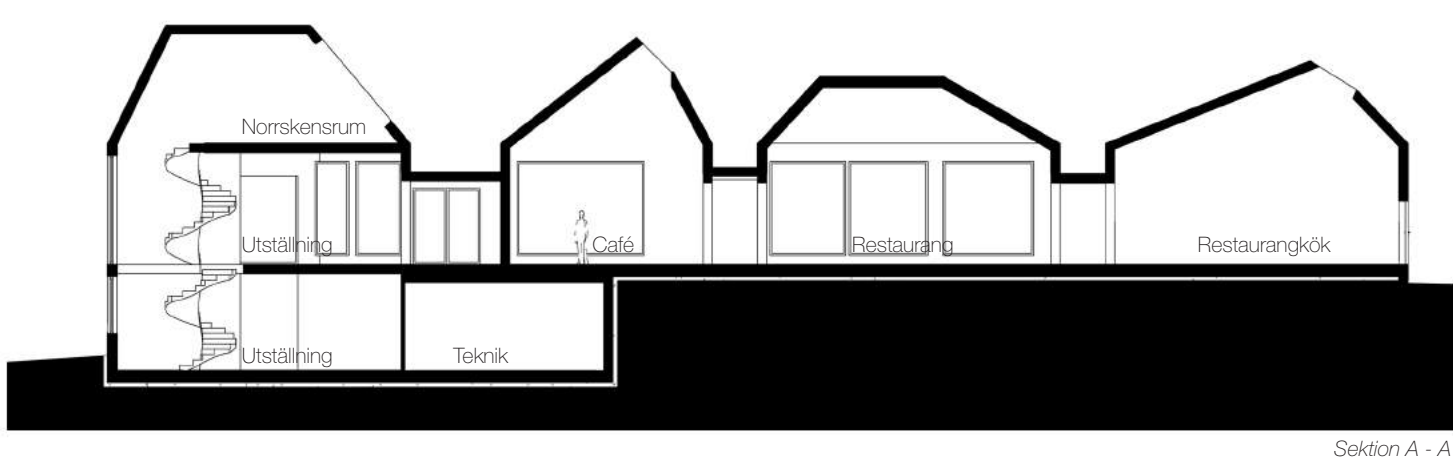
Köket kommer att ligga i direkt anslutning till restaurangen. Här kommer det också att finnas en särskild dörr för smidig inlastning av varor.

Fasad mot söder

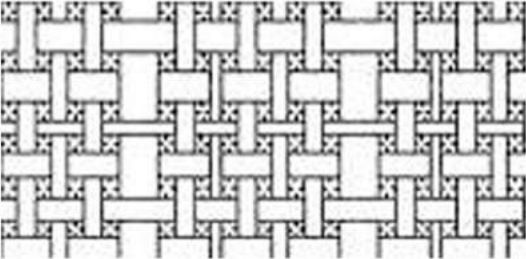
9 / 10 Norrskensrum och utsiktsterrass
På översta våningen blir ett inglasat "norrskensrum". I anslutning till det rummet finns en utsiktsterrass mot sydväst med eldstad.

KALKSTEN

ETNISKA MÖNSTER

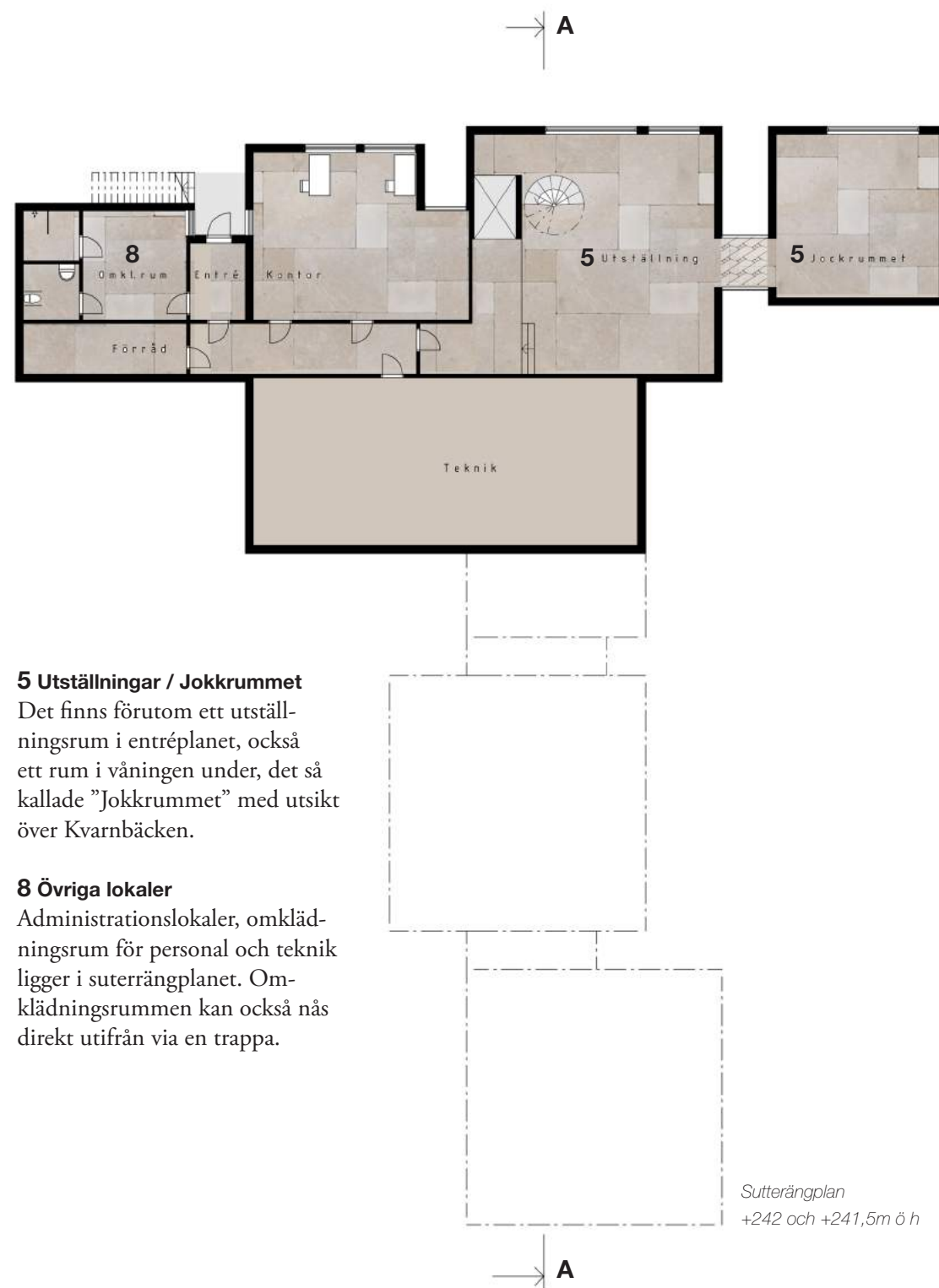
TRÄPANEL/RIBBOR

Material

Fasad mot öster

Entréperspektiv nattbild med norrsken

Fasad mot norr och jokken med ravinen

4.5 KÖKSTRÄDGÅRDEN /ODLINGSGRÄNSEN/

Namnet är hämtat från vägs skyltarna väster om Jokkmokk och är medvetet valt för att hur bra det går att odla längst i norr genom att trotsa klimatet.

Köksträdgården ska både vara en plats där nya och gamla växter odlas och nya metoder visas upp, men ska också vara platsen där växter från nordkalotten visas upp för en större publik.

VÄXTHUSET / ORANGERIET

Växthuset, med en storslagen glasyta mot söder, har fått låna formen av den byggnad som finns i Fjällträdgården idag. De två våningarna ger plats för både information och kurser i odling.

‘Orangeri’ syftar till de byggnader som förr användes för att vintertid förvara växter från Medelhavsområdet. Byggnaden ska därför vara uppdelad så att det finns möjlighet att vinterförvara krukor med citrus, lager och oliv. Sommartid kan dessa krukor, med för breddgraden exotiska växter, bli en attraktion på gården framför huset. Växthusedelen används till odling av småplantor, såväl grönsaker, kryddor och potatis som ettåriga utplanteringsväxter.

Orangeriet ska också bli en plats där man träffar trädgårdsmästaren vid Midnattssolens trädgård. Här ska man också kunna köpa med sig ett urval av växter valda efter årstid.

ODLINGSYTOR

Samtliga planterade ytor ska fungera som demonstrationsträdgårdar, med välskötta odlingsbäddar och pedagogiskt väldokumenterat material. Här ska besökaren kunna ta del av värdefulla erfarenheter kring ekologisk odling och växelbruk men också få kunskap om olika jordblandningar med t ex biokol.

Odlingsvärda **grönsaker och rotfrukter** odlas i varma, upphöjda bäddar infattade av träramar. Här ska också visas på odling under glas och odlingsväv.

Ett **trädgårdsland med bara bär**. Det finns många jordgubbssorter att visa upp, men också smultron, smulgubbar och allåkerbär.

Köksträdgården är det första man möter när man kommer ut i trädgården från entrébyggnaden SKALA 1:500 (A3)

FÖRSLAG - KÖKSTRÄDGÅRDEN

Akvarell perspektiv köksträdgården

Potatis har alltid varit ett viktigt kosttillskott. Här visas olika potatissorter men också sparris, rabarber och andra storvuxna köksväxter.

Sommarblommor, eller **utplanteringsväxter**, är ettåriga växter som till viss del måste förkultiveras i växthus. Det finns idag ett rikt utbud av olika växter. Avsikten är att visa upp de sommarblommor som under den korta sommaren kan utvecklas optimalt i Midnatts-solen trädgård. De väljs också för att också ha en viss tålighet mot nattfrost.

För att skapa en ny sommarblomsrabatt varje år bjuds olika designers in som Ulf Nordfjell, Mona Holmberg, Hannu Sarenström, Rigmor Celandier, Annika Anderberg med flera.

Fruktträd och bärbuskar visas. Det är sorter som under åren har tagits fram vid SLU's försöksstation i Öjebyn, men också sorter som kan odlas inom Nordkalotten.

Sortimentet är förhållandevis rikt. De planteras både som friväxande buskar/ träd men också spaljerade mot det varma planket för att visa hur man enkelt kan öka hårdigheten. Ett samarbete med POM (Programmet för odlad mångfald) vid SLU, Alnarp och Balsgård, och Blomqvists plantskola i Finland är en förutsättning.

Rosor har varit en växt som många spridit över norra Sverige i samband med att man flyttat och tagit med sig växter från sin gamla trädgård. Idag finns det förutom gamla rosor även ett stort utbud av nya, odlingsvärda rossorter som kan visas upp. För detta kan man inleda ett samarbete med med rosträdgården i Lycksele.

Sammanfattning odlingsytor

Bra val av växter, växelbruk, kompostering, ekologisk odling är en förutsättning för att köksträdgården ska bli en pedagogisk plats för att sprida kunskap. Olika sätt att nå ut är genom information, kurser och seminarier. Vissa arrangemang kan ske i växthuset, andra i besökscentrat.

Demonstrationsträdgården ska tydligt visa på den korta vägen mellan odlande och kök. Fast trädgårdens ringa storlek gör att odlingen bara kommer att kunna producera ett mindre tillskott till köket.

Akvarell perspektiv köksträdgården

Granuddspotatis Foto S. Rosén

sparris

potatis

FÖRSLAG - KÖKSTRÄDGÅRDEN

liljor

sommarblommor

grönsaker

smultron

äpple

svarta vinbär

röda vinbär

allåkerbär

rosor

4.6 TRÄDGÅRDEN

Här återfinns ett antal permanenta trädgårdsrum men också de som är mer tillfälliga.

SKOGSKÄLLAN är namnet på ett helt avgränsat rum, omgärdat av granhäckar, med himlen som tak.

En stor vattenspegel ska föreställa källan med det vatten som är förutsättningen för allt liv. Dammen får en strikt form och blir omgiven av gräsytor och formklippta granhäckar. Ett antal inmätta resliga tallar sparas som blickfång.

Rummet är tillräckligt stort för mindre arrangemang som exempelvis sommarkonserter. Skogskällan kan också ljudsättas med musik, om man vill, för att på så sätt understryka rummets rofylldhet.

Akvarell perspektiv Skogskällan, Trädgården

Bloedel Reserve i delstaten Washington i USA

South Coast Plaza i LA av Isamu Noguchi

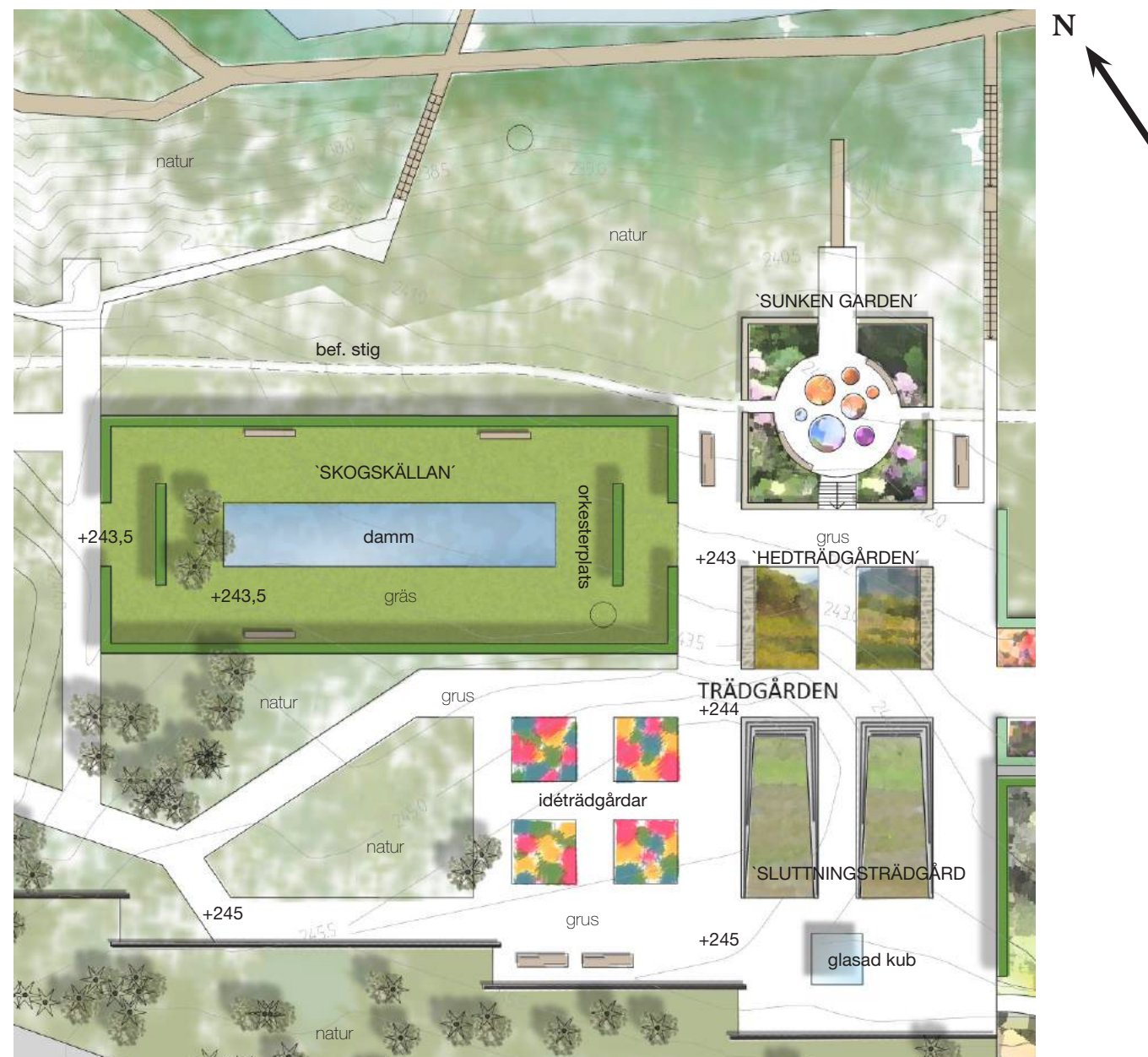
Hedens Lustgård, trädgårdsutställning i Göteborg 2001?

FÖRSLAG - TRÄDGÅRDEN

IDÉTRÄDGÅRDAR / TRÄDGÅRDEN SOM IDEKONCEPT
Här finns små, avsatta platser för mindre tillfälliga idéträdgårdar.
De kan bytas ut efter ett rullande schema. För att öka intresset, men också kvaliteten, inleds samarbete med högskoleutbildningar av olika slag. Bra exempel är landskapsarkitektutbildningen i Ultuna, designhögskolan i Umeå, men också regionala trädgårdssällskap.

Det finns också plats för mer kommersiella inslag som t ex olika typer av växthus för den privata trädgården.

För att göra platsen mer användbar byggs en liten glasad kub med braskamin, allt för att förlänga säsongen.

Trädgården med sina olika stiliserade trädgårdsrum och visningsträdgårdar SKALA 1:500 (A3)

exempel idéträdgårdar

Hedens Lustgård, trädgårdsutställning i Göteborg 2001?

Därefter följer tre trädgårdar, anlagda utifrån lokala material och förutsättningar, som alla går ut på att förbättra klimatet.

DEN SLUTTANDE TRÄDGÅRDEN

Den skulle kunna ses som ett utsnitt av fjällnaturen, med sluttande murar av staplad skiffer. Innanför murarna finns försänkta, väl-dränerade odlingsytor vända mot söder. De blir ett paradis för ömtåliga växter, men visar också på ett sätt att förbättra mikroklimatet på platsen.

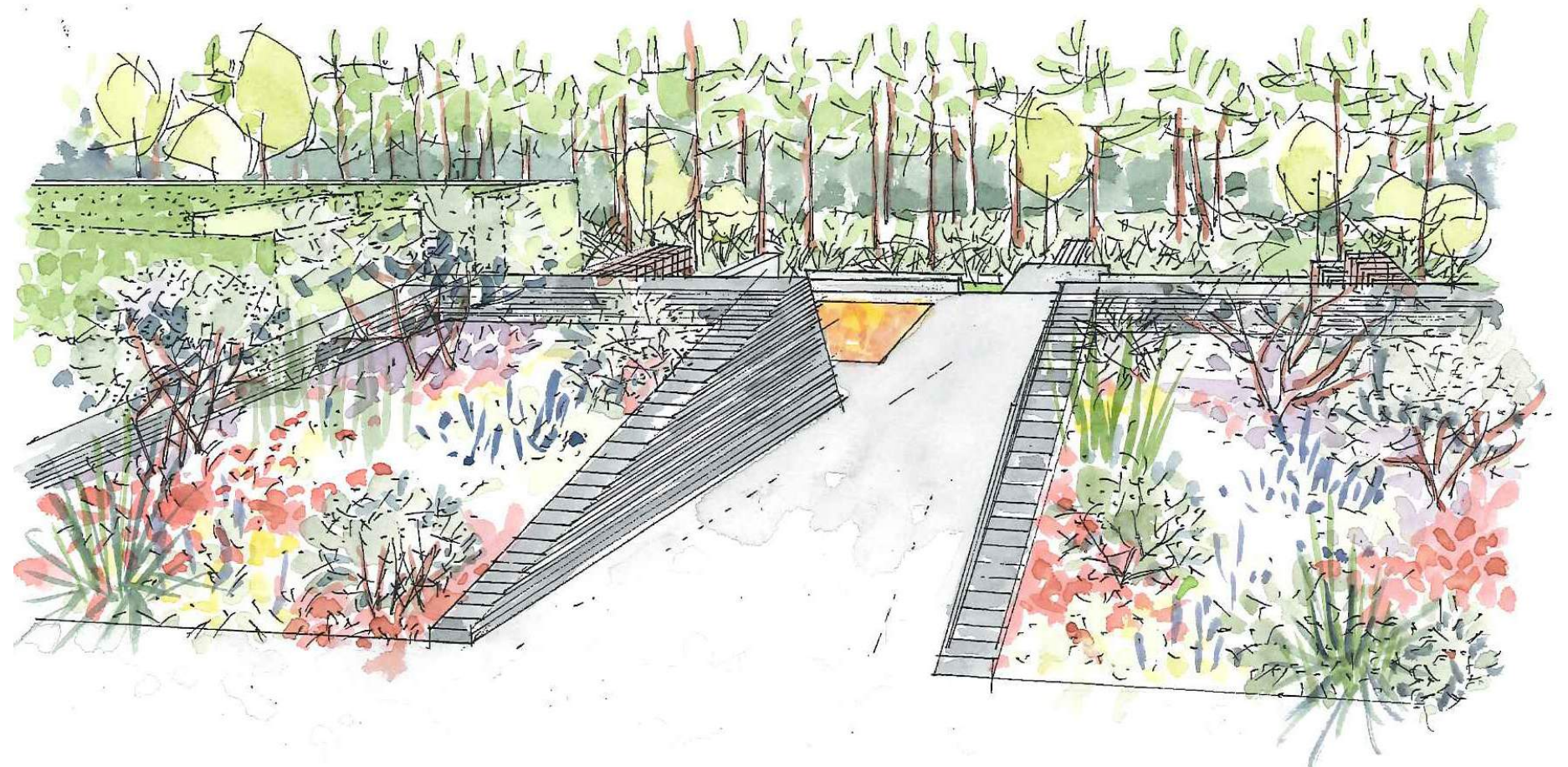
Det här är en inspirationsträdgård för samlare och trädgårdsnördar, eller kanske asketer och minimalister.

HEDTRÄDGÅRDEN

Ulf Nordfjell, som gestaltat Heden i Skogens trädgård på Wij Trädgårdar, kan inte låta bli att ta med ett litet ”vykort” över hur rullstensåsens material kan omvandlas till något exklusivt och tankvärt för såväl enkla vilda växter som mer exklusiva trädgårdsväxter.

DEN FÖRSÄNKTA TRÄDGÅRDEN

Idén är hämtad från den engelska trädgårdskonsten. Trädgården ligger i norrläge och är omgiven av murar av lokal kalksten. Det blir en plats där skogens växter kompletteras med trädgårdsväxter. Den försänkta trädgården bjuder på en upplevelse med utsikt över dalgången, en aha-upplevelse, också den med inspiration från engelska förlagor.

Akvarell perspektiv Den sluttande trädgården, Trädgården

Skogens Trädgårdar, Ockelbo av ulf Nordfjell

Fjällhed

SPEGELRABATTEN

En pampig rabatt, även den med engelsk bakgrund. Här används de växter som utvecklas särskilt väl, i omfång och höjd, tack vare de ljusa nätterna vid Polcirkeln. Några växter som blir extra pampiga på dessa breddgrader är bland annat stormhatt, riddarsporre, pion och kransveronika.

Akvrell perspektiv Spegelrabatten, Trädgården

Praktfulla rabatter med riddarsporrar och lupiner, Skottland

LAVTRÄDGÅRDEN

Med den japanska mossträdgården i Kyoto som förebild skapar vi här en nordisk motsvarighet med den lappländska skogens lavar.

Trädgården är omgiven av formklippta häckar och spaljéer. Området lutar svagt åt söder och består av hedens tallar och markflora med visst inslag av lavar. Lavträdgårdens absoluta blickfång blir en stor kvadratisk matta av granit, ett stycke urberg som återskapas från ett stenbrott.

Lavträdgården bygger helt på naturens kärvhet, det landskap som successivt byggts upp sedan istiden. Det är en plats för eftertanke kring den lappländska naturens storhet och skönhet.

Akvarell perspektiv Lavträdgården, Trädgården

Ume Spa Trädgård av Ulf Nordfjell

Villa Eke av Ulf Nordfjell

Mossträdgården i Kyoto

forts. Trädgården med sina olika stiliserade trädgårdsrum och visningsträdgårdar SKALA 1:500 (A3)

4.7 LEKOMRÅDET

SYFTE OCH MÅL

Barns lek är, och ska vara, fri och oförutsägbar. Avsikten i Midnattsolens trädgård är att skapa en plats som tillåter många olika typer av lek, har länkar till den intilliggande trädgårdsutställningen, och tydliga kopplingar till samisk kultur, historia och natur. Ett medvetet arbete med lekplatsens innehåll har syftet att locka till en dialog mellan barn och vuxna där kunskap kan överföras samtidigt med leken. Målet är att det ska leda till ökad förståelse och respekt.

Utformning och gestaltning har inte museala ambitioner av äkthet, då det i första hand är en lekplats, men det finns en tydlig bakomliggande tanke med en liten "twist". Resultatet är en lekfull och ibland en lite tokig plats som förlänger och breder ut det museet fördjupar. Både historia och nutid finns representerad.

Centralt och samlat på lekplatsen finns bland annat kåtor, njallor och rengården. Här ska man kunna kasta lasso och klättra på jättemygg och svidknott, men även åka rutschbana eller hoppa in i en fjädrande helikopter. Rollek och fysisk lek förenas.

Från den öppna platsen leder stigar lite avsidat dit skog och träd i möjligaste mån lämnats kvar som en plats att rusa omkring i, längs stigar, eller mellan dem. Den befintliga naturen och miljön förstärker upplevelserna; till något intressant eller till något vackert eller till något lite läskigt.

Där finns djuriden, underjordens folk Gádnihá, men också den hemske Stalon som står lutad mot en tall i vargars sällskap och glimrande silverskatter. (mer under Mytologi nedan)

Lekområdet, oskalenlig

INGÅENDE DELAR

Byggnader

En kåta är ett centralt objekt när samiskt liv ska skildras. En torvkåta med stockar kan byggas så att den fungerar som klätterobjekt och samtidigt invändigt skildrar historiskt vardagsliv. Äkta material; björkris på marken och renfällar att ligga på och föremål som kokkärl och förvaringsaskar skapar stämning. Eldstaden i mitten kan levandegöras med belysning och eventuellt projektioner.

Mörkret i kåtan möjliggör projektion av film, bilder och ljud även under årets ljusa månader. Under kåtan bodde Maderakka (mer under Mytologi nedan). En hemlig ingång (inte öppningsbar) till henne kan vara en "ingång" till en berättelse.

En mindre, bara delvis byggd kåta som kan byggas vidare på av barnen är en bra bygglek.

Njalla – ett timrat härbre på en stolpe med trapp av en stock blir en bra klätterlek upp till en liten "koja" som leder vidare i gångar till en njalla med rutschbana ut ur.

Trots att marknadsstånd även finns inne på museet, kan de ute på en lekplats tillföra och skapa bra rollek – förebilderna till stånden finns på Jokkmokks marknad. Lösa lekobjekt kan ge leken ännu mera lekvärde om det går att hantera med personal på plats.

Kultur & Mytologi

Kultur

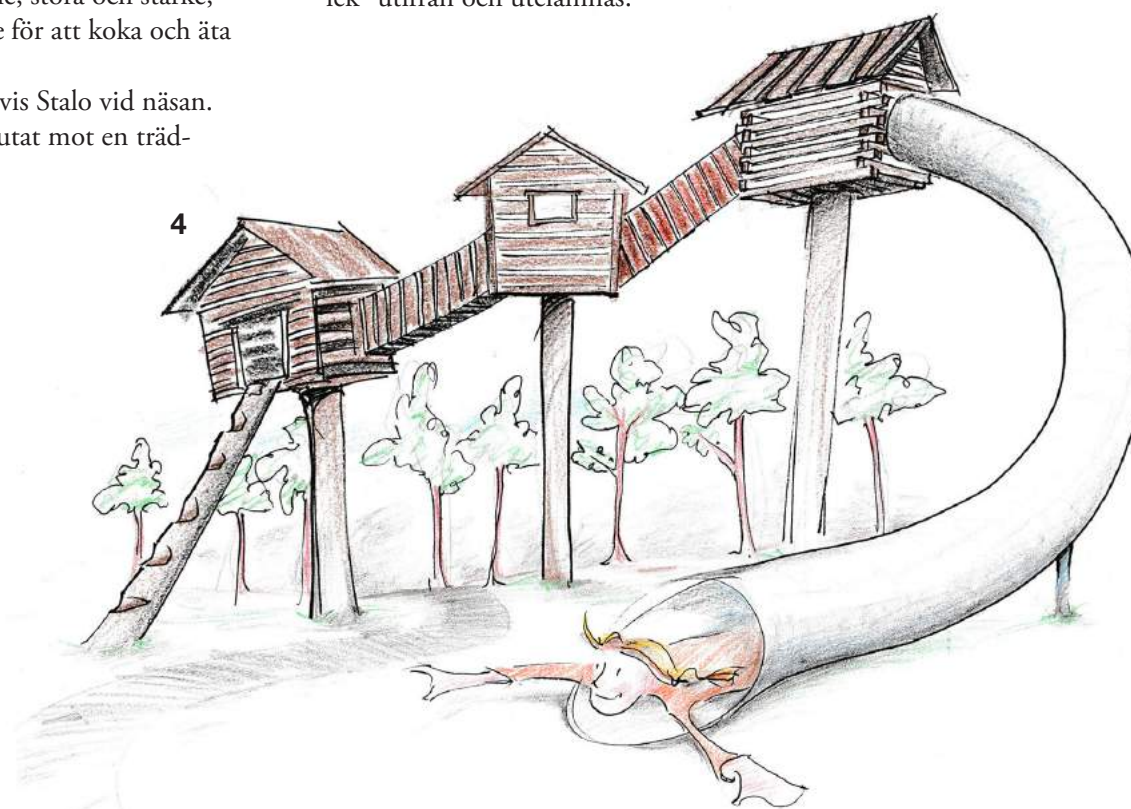
Elden är central i den samiska kulturen. En eldkåta med eldplats att samlas kring, värma sig vid och laga mat i bygger på skötsel av vuxna eller personal.

Musik Jojken bör kunna få plats på lekplatsen, men kanske kan samtida ung musik också finnas på lekplatsen; Kitok – Paradise Jokkmokk, eller annan musik? Högtalarsystem som aktiveras av rörelsedetektorer eller aktiv interaktion.

Silver Samer investerade överskott i fina silverpjäser. Dessa gömdes i marken. Det finns berättelser om gömda skatter. Vissa har hittats. Ett par skatter kan placeras för att "hittas" utmed stigarna i lekplatsen i en historieslinga. Här kan ljud och ljus aktiveras med sensorer och historia skildras. Samerna är också kända för sitt fina silversmide. Eventuellt kunde det också skildras i samband med detta.

Stalo – den grymme jätten I Lexicon Lapponicum beskrivs Stalo som en enögd och grym jätte i svarta järnkläder. Stalo ansågs vara det samiska ordet för "stål" och de svarta järnkläderna kunde vara ringbrynjor. Ur en teori från 1870-talet om att Stalo var "stälmannen" var steget inte långt till att det var en nordbo av kött och blod, antingen i skepnad av skatteindrivare, jägare eller handelsman (birkarl). Det finns många sagor om den grymme, stora och starke, men dumme Stalo. Han håller en gryta kokande för att koka och äta samer, allra helst samebarn.

I sagorna är samnen liten men slug och drar givetvis Stalo vid näsan. John Bauer har avbildat en Stalo med huvudet lutat mot en träd-stam.

Samisk mytologi

Maderakka Máttaráhkká bodde i jorden under kåtan och är fruktbarhetsgudinnan samt urmodern till alla människor. Moder av stammarna, gudinna av kvinnor och barn, hon som ger människor deras kropp, kvinnor tillhörde henne och pojkar tillhörde henne tills de förklarades män. Hon själv hade tre döttrar. Maderakka är populär bland moderna samiska feminister.

Smäväsen Gádnihá Små "rumpnissar" figurerar i mytologin. Dessa kunde också gestaltas i skogen.

Religion Seiter, offerstenar, altare och trummor är känsligt att göra "lek" utifrån och utelämnas.

Natur

Klätterskulpturer

Växter Kvanne är en viktig växt i Sápmi som använts av samer på fler olika sätt, både som föda och medicinalväxt. Storsiles-hår, isranunkel (renros) och tätört är andra karaktärsväxter i Sápmi. Växterna kan förstöras och bli klätterskulpturer som kunde skapa en koppling till köksträdgården.

Jakt, fiske och näring / Labyrint och klätterlek

Vid renskiljning används rengården. De är vackra och funktionella, de kan byggas och placeras som labyrinter eller/och som klätterredskap.

Lassokastning

Utanför Ajtte har man en lassokastningskarusell med märkta renhuvuden där märkningen ska kunna läsas och rätt ren "fångas" med lasso. Lekvärdet är stort, men den uppfattas som farlig på grund av rörelse och vassa horn. En lite tokig, och ofarligare variant skulle kunna göras av renhuvuden med cykelstyren som horn och en härledning till rajd, under rubriken "Reindeer Rajders". Det är även möjligt att integrera ljus i karusellrotationen för de mörkare årstiderna.

Fångstgropar

Ett enkelt, men spännande lekobjekt en bit in i skogen kan vara fångstgropar. Samerna fångade djur med fångstgropar, barn kan ha en något ofarligare variant av dom som en spännande plats att gömma sig i och leka vid.

Fordon

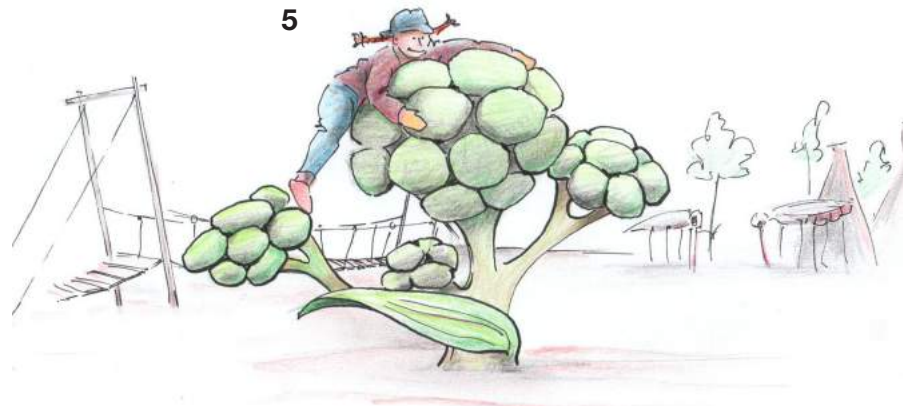
Lek med olika typer av fordon är alltid mycket uppskattat av barn i alla åldrar. *Helikopter* används av samerna vid renskötsel. Med en färgsättning av samiskt snitt kan den bli ett kul och unikt lekobjekt. En fjädermekanism under helikoptern kan ge rörlighet och möjlighet att gunga den.

Snöskotern är måhända vardag för barnen i Jokkmokk, men för besökande barn söderifrån är den garanterat häftig!

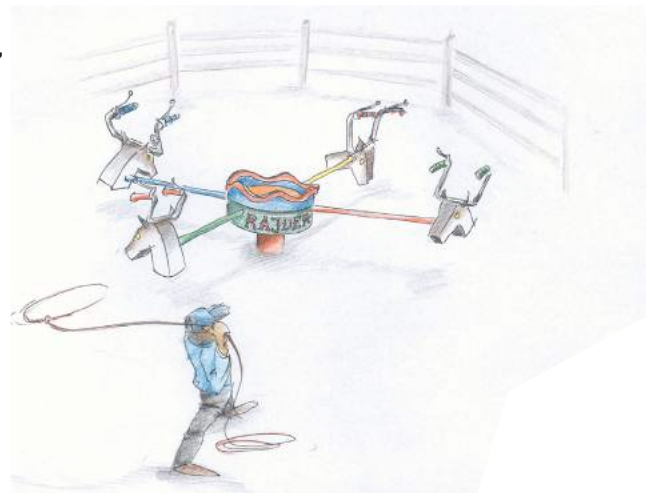
Kustsamerna fiskade och använde *båtar* som ser speciella ut, lite åt vikingabåthållet. En spång som leder ut till en sandlåda med en sådan båt kan skapa flera lekmoment för de mindre barnen, speciellt om det finns åror, öskar och lösa redskap att tillgå.

Ackja Pulkor för att frakta allt en same behöver. Att packa och dra eller släpa dessa unika pulkor är bra lek för de mindre. Går det att ha lösa lekobjekt förhöjs lekplatsens värde mångfalt.

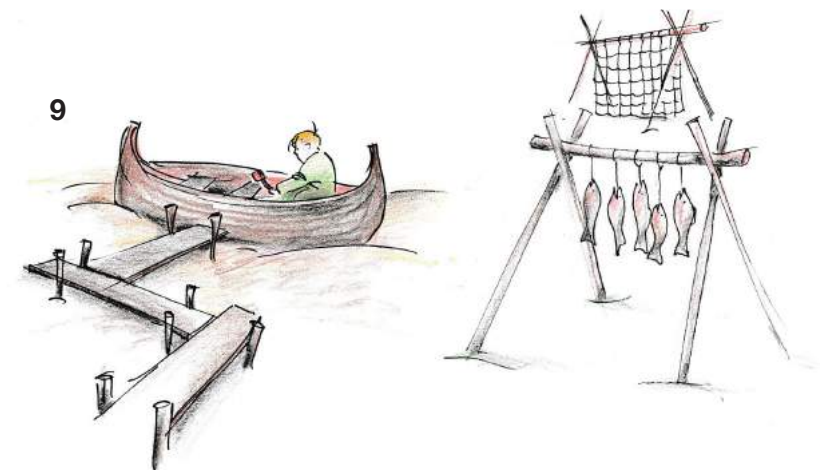
5

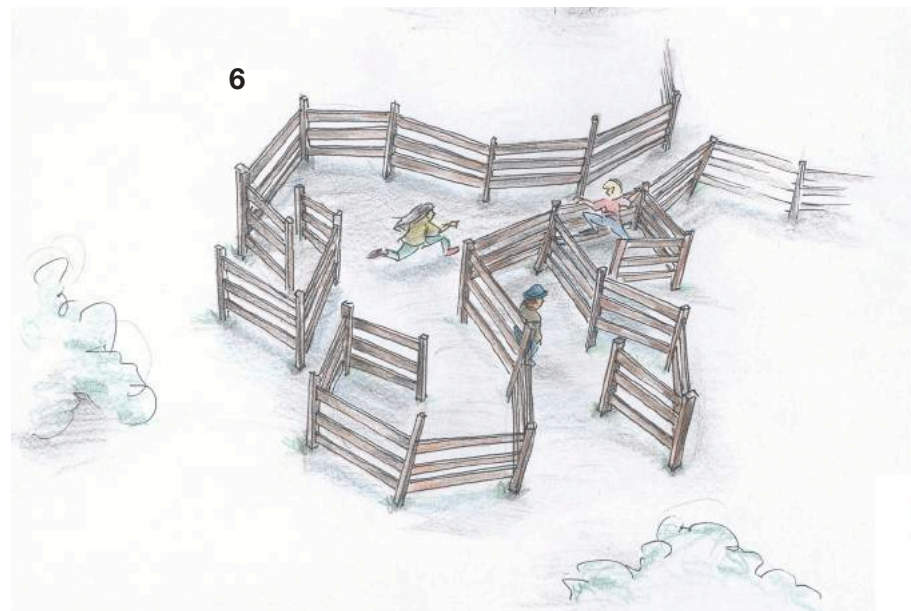
7

9

6

8

10

VINTERAKTIVITETER

En avgränsad central del av området skulle kunna hållas plogad för olika snöbyggnationer. Detta kräver sakkunnig personal.

Det flacka lekområdet omöjliggör pulkabacke.

Lekobjekt som kan döljas av snö kan bli farliga om de finns kvar på platsen; översnöade, men hårda, vilket ev. kan innebära en vinterinhängnad av platsen, så att bara en urvald och anpassad del kan nås.

Projicerat ljus från höga torn kan skapa mönster och magiska ljusspel på snön. Interaktiva lekar kan göras med ljuspunkter som förflyttar sig eller förändras. Ljud kan kopplas till ljusspelet.

11

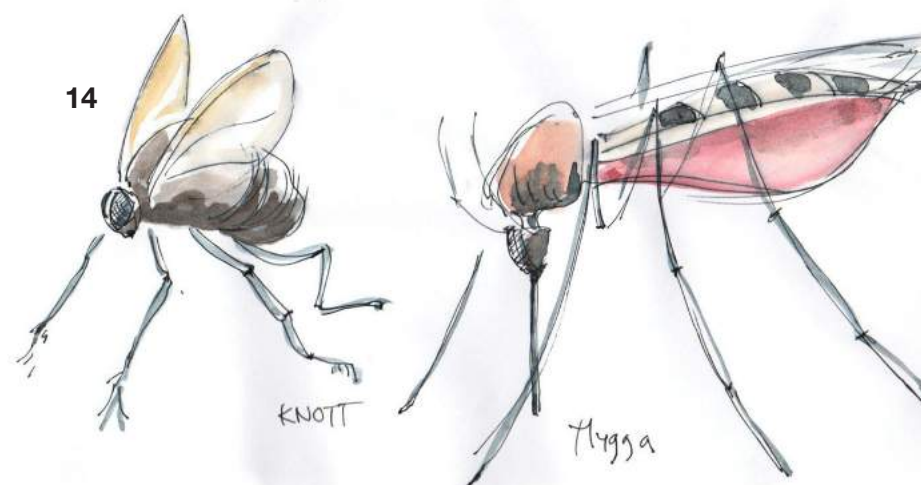

SAMERNAS HÅRDA FÖRFLUTNA

I århundraden har den samiska kulturen motarbetats med alltifrån beskattning till dödsstraff. Rastänkande har nedvärderat samerna och mark, språk och kultur berövats människorna som var ursprungsbefolkningen i Sápmi. Det samiska har likväl överlevt och syns idag mycket mer än tidigare i övriga Sverige. Hur det är i resten av världen märks kanske genom människorna som lockas till Sápmi och Jokkmokk.

Lekplatsen skall givetvis vara en positiv plats, men skuggan av fogden och Stalo kan både skapa bredd, unicitet och viktiga nyanser.

14

ARBETSPLAN FÖR SLUTGILTIG FORMGIVNING

För att göra en slutgiltig utformning behöver fler avstämningar med sakkunniga göras; Vilka objekt är lämpliga? Hur kommer platsen att skötas och drivas? Vad är genomförbart? Vad finns i budget?

Urval Vad ska finnas kvar av förslagen, och i vilken form? Vad har vi glömt?

Kontakt bör tas med lokala hantverkare och leverantörer av rekvisita så att lekobjekten kan utformas i samråd med dem och största möjliga utsträckning av dem.

Ett platsbesök i Jokkmokk med ovanstående frågor för att uppleva platsen är nödvändigt.

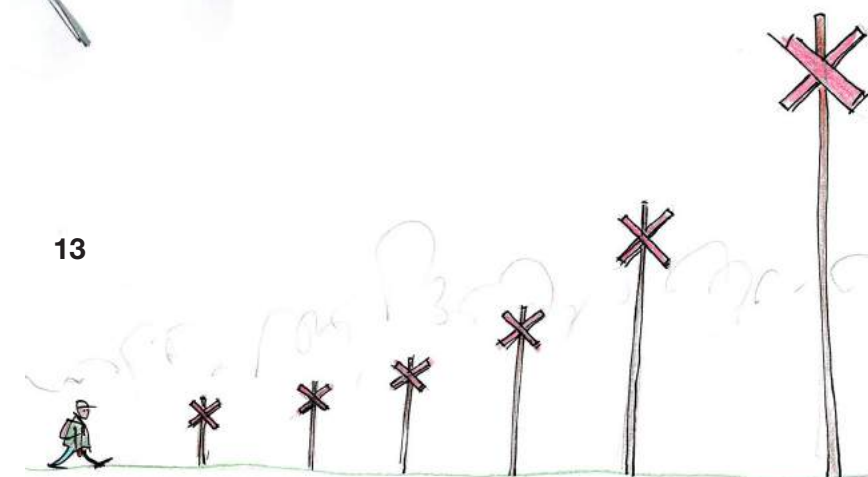
Arbetsgång

- Layout och placering utifrån intryck från platsbesöket
- Modifiering och utveckling av lekobjekt utifrån tillverkningsbetingelser och budget.
- Modeller för användning som underlag.

12

13

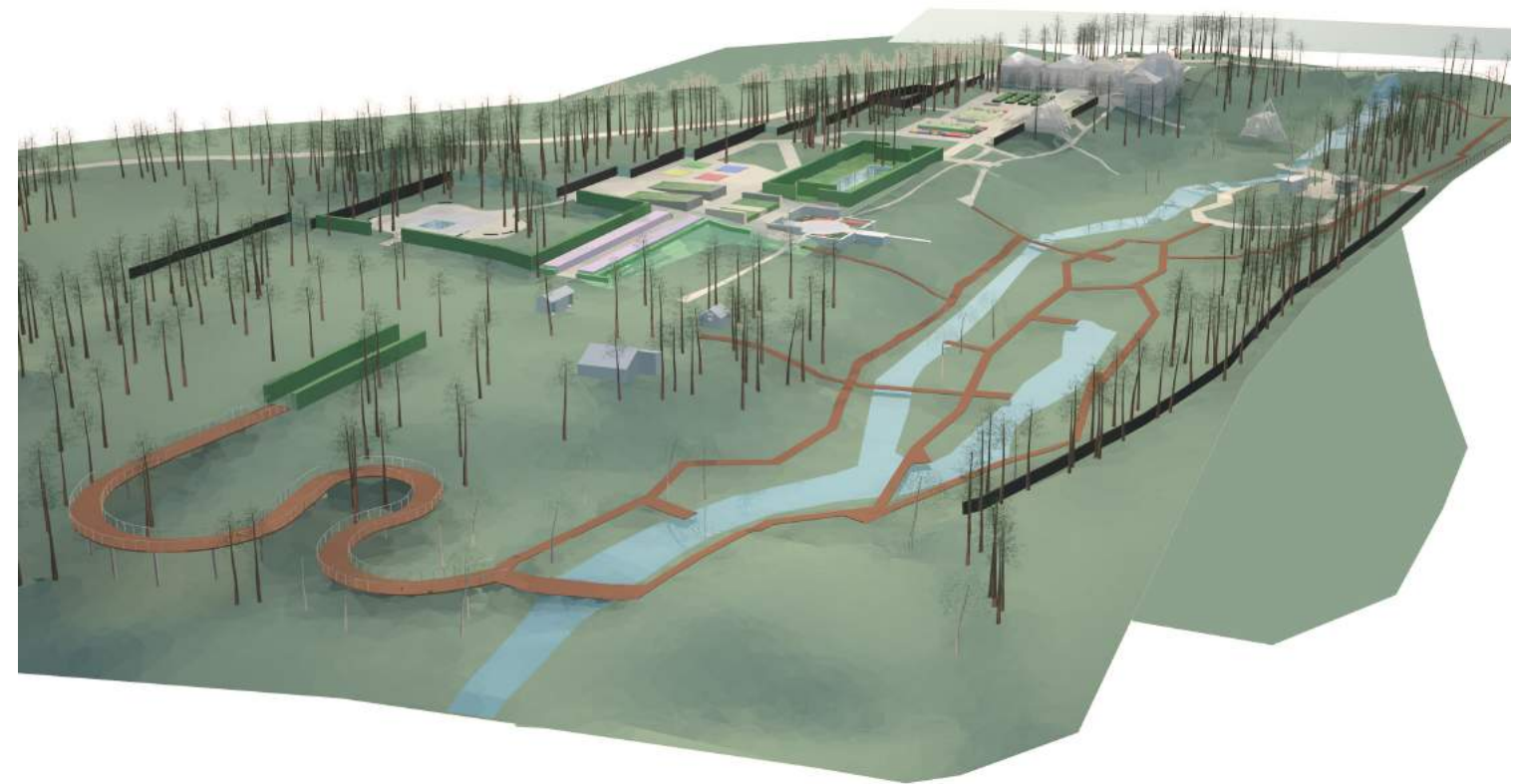

4.8 DELTAT

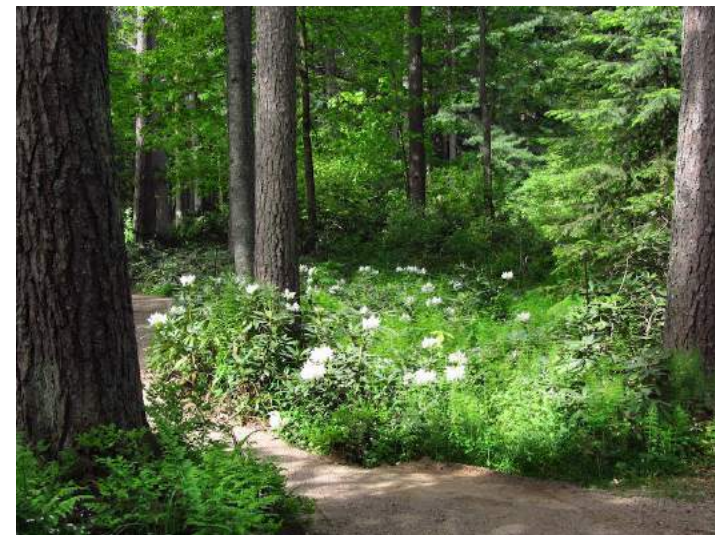
Promenaden ned till deltat börjar med en smal passage mellan lärkhäckar, för att sedan öppna upp sig över dalgången. Man går på en träkonstruktion, högt över marken och in mellan tallarna, som följer terrängen ner till dalgången. Här kommer besökaren att vara nära träden som redan växer här men också de träd som ska planteras. Med Arboretet Mustila, utanför Bergå i Finland, och Arboretum Norr i Umeå som förebilder kompletteras platsen med lämpliga löv- och barrträd. Under träden planteras ormbunkar, stormhattar och vit finländsk skogsklematis som naturligt passar in i landskapet.

Väl nere i deltat övergår den mjukt formade träspången till ett mer strikt stråk av tryckimpregnerade limträbalkar. Mittstråket blir huvudstråk, med många tvärgående förbindelser med de övriga stråken i dalgången. Stråken kommer att breddas på flera ställen så att det blir möjligt att komma nära deltat och titta närmare på de olika naturliga biotoperna/växtplatserna. Bredare partier förses med sittplatser för en paus. Deltat får också tvärförbindelser med platån genom trappor i norrlutningen. När stråken når den befintliga Fjällträdgården ersätts de flesta av dem mot nya, mer rejäla gångbanor. Där så behövs blir gångbanorna av trä kantade med ett vajernät för att öka säkerheten.

Deltat kommer genom sina spänger att vara tillgängligt året runt, vilket ger en unik möjlighet att uppleva årstidernas växlingar. Vintertid blir huvudstråket ljussatt, vilket gör deltat attraktivt att besöka också under den mörka årstiden.

Tankegången. Privat trädgård i Skåne. Idé la Schildt.

Mustila Arboretum i Finland. Klätterhortensia och clematis i sällskap med ormbunkar

4.9 RÖRELSESTRÅK GENOM OMRÅDET

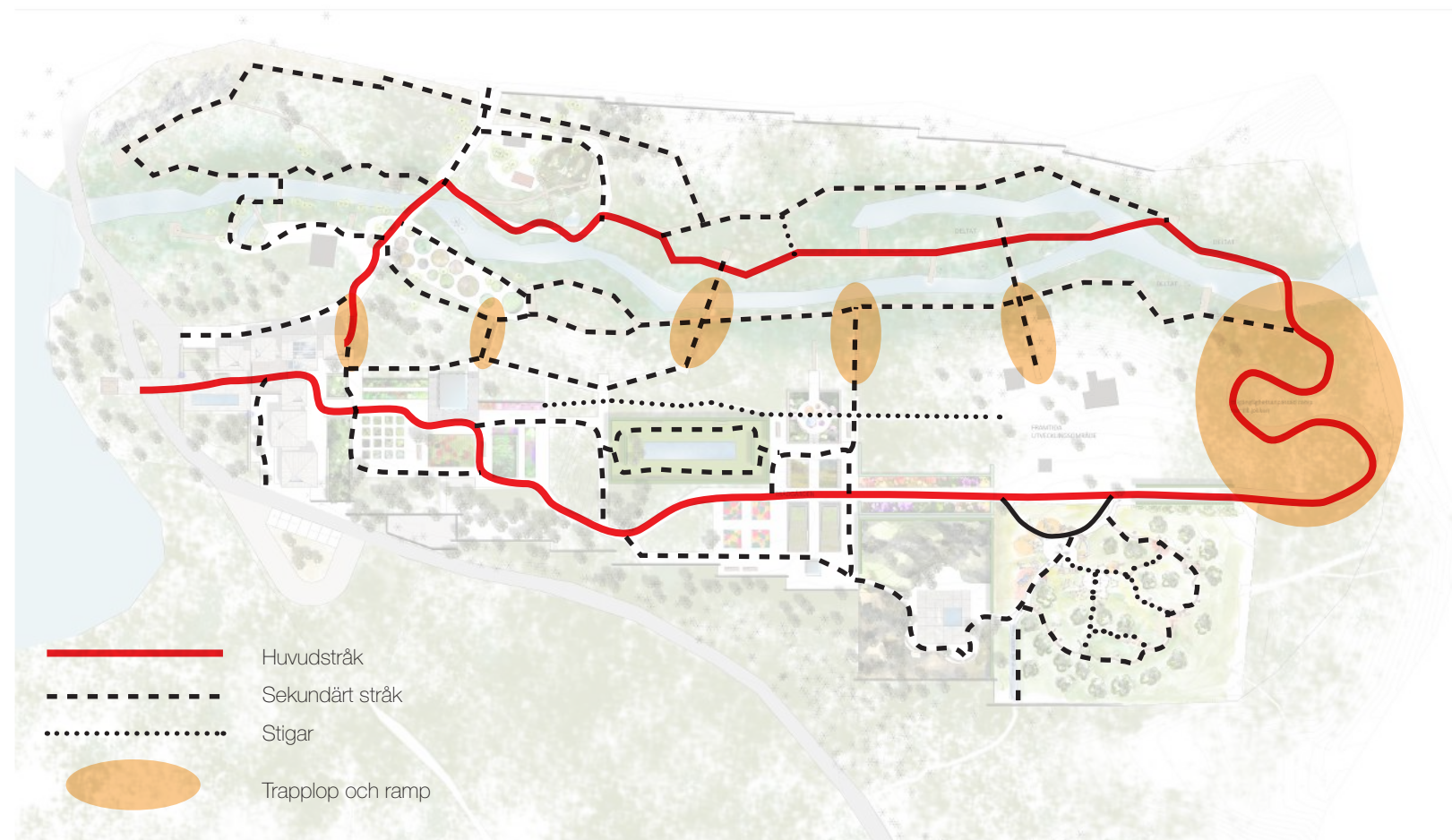
Med de nya vägarna och spängerna skapas upp till sex parallella stråk i områdets längsriktning. Rörelsehuvudstråket är tillgänglighetsanpassat hela vägen runt och bildar huvudstråk även om vintern. Då ges det en belysning som bjuder på en helt egen upplevelse.

TRAPPOR

Den vindlande rampen i öster är en tillgänglighetsanpassad väg från platån ner i bäckdeltat. De övriga tillkommande trapploppen möjliggör även de en större rörelsefrihet mellan områdets olika nivåer. Trapporna byggs stabila men smäckra med trästeg på metallkonstruktion, se bild nedan.

STÄNGSEL

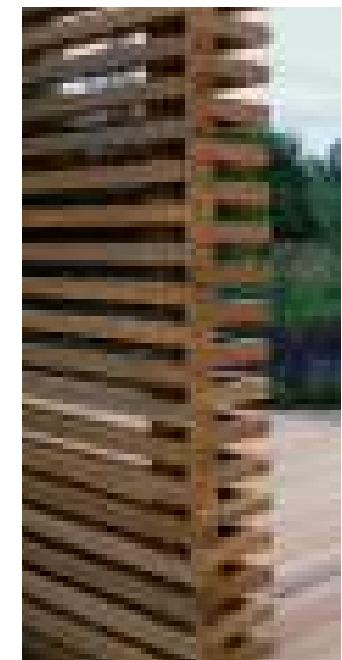
Området inhängnas av luftiga men kraftiga 1,8m höga palissader i trä, lika i konstruktionen till de nuvarande på platsen. Detta är nödvändigt för att hålla betande djur ute från trädgården. I öppningarna mellan dessa föreslås enklare staket av kastanjeträ sammanbundna med stålvarer, även de i samma höjd, som körs ner i marken.

Rörelsestråk. Orangemarkerat - komplicerade trapplopp och rampkonstruktioner att detaljstadera i ett senare skede

Trapplopp i metall och trä. Privatträdgård Villa Eke.

Fjällträdgården med nya delar SKALA 1:500 (A3)

4.10 FJÄLLTRÄDGÅRDEN

Fjällträdgården har de senaste åren påbörjat en restaurering och förnyelse med små medel. I och med detta projekt finns förhoppningar om större möjligheter till välbehövliga insatser.

En gallring och rensning av befintlig vegetation har påbörjats för att öppna upp vid den lilla forsen och på så vis göra platsen ljusare. Fjällträdgårdens spänger måste göras om för att öka tillgängligheten. Detta kan inte göras till hundra procent, men så långt det är möjligt görs detta i etapper. Det finns ett stort behov av sittplatser som görs på ett sätt så att de smälter in i miljön.

”Kalfjället”, den lilla bergsknallen, har de sista åren utökats med nya planteringar. Det arbetet kommer att fortsätta. En kalkvägg av lokal kalksten byggs upp, vilken är tänkt att bilda bakgrund till ”kalfjället” och avgränsa det från insyn och omgivningen. Kalkstenen skapar även förutsättningar för en kalkälskande flora.

Informationsbyggnaden restaureras och fräschas upp för att bli det besökscentrum i Fjällträdgården det är tänkt att vara. Området mellan byggnaden och forsen återställs med naturlig växtlighet, som t ex ormbunkar, för att minska intrycket av rastplats.

Informationsbyggnaden länkas till besökscentrat via trapp respektive hiss. För att öka tillgängligheten mellan byggnaderna måste detta detaljstuderas i ett senare skede.

LÄKEKONSTENS VÄXTER

Idag finns en mindre yta med olika läkevaxter. Denna görs om helt och utformas som upphöjda bäddar med plats för olika biotoper och läkevaxter. Bäddarna ramas in av 0,4m höga ringar av cortén och förses med tydlig information om växterna och biotoperna samt deras särart liksom användning.

HAMBERGS STUGA

En fantastisk historia om en av alla de pionjärer som med livet som insats kartlade fjällvärlden. Hela miljön runt Axel Hambergs forskarstuga med fjällsippsheden, Dryasheden, byggs om helt. Här formas ett kuperat landskap för att bilda en pendang till "kalfjället", och på så sätt upplevas som mer naturtrogen. Befintliga förråd flyttas norrut mot områdets nya gränser. På så sätt skapas större ytor för att mer ingående presentera Hambergs betydelse för fjällfloran och fjällturismen.

Platsen byggs upp med hjälp av trä och granit. Då kan man också utnyttja nivåskillnaderna och skapa en mer gynnsam miljö för de växter man vill visa upp.

En bäck skapas med en källa ovanför dryas-heden för att rinna ut i en ny vik till Kvarnbäcken, vilket skapar ytterligare nya förutsättningar för nya växtmiljöer. Gångstråket närmast bäcken görs om helt och tonas ner för att det ska bli en naturligare övergång mellan Hambergs stuga och Kvarnbäckens ravin.

Fjällträdgården ska i sin helhet förbättras och förnyas så att den blir och upplevs som en del av Midnattsolens Trädgård.

Tromsø arktisk-alpine botaniska trädgård

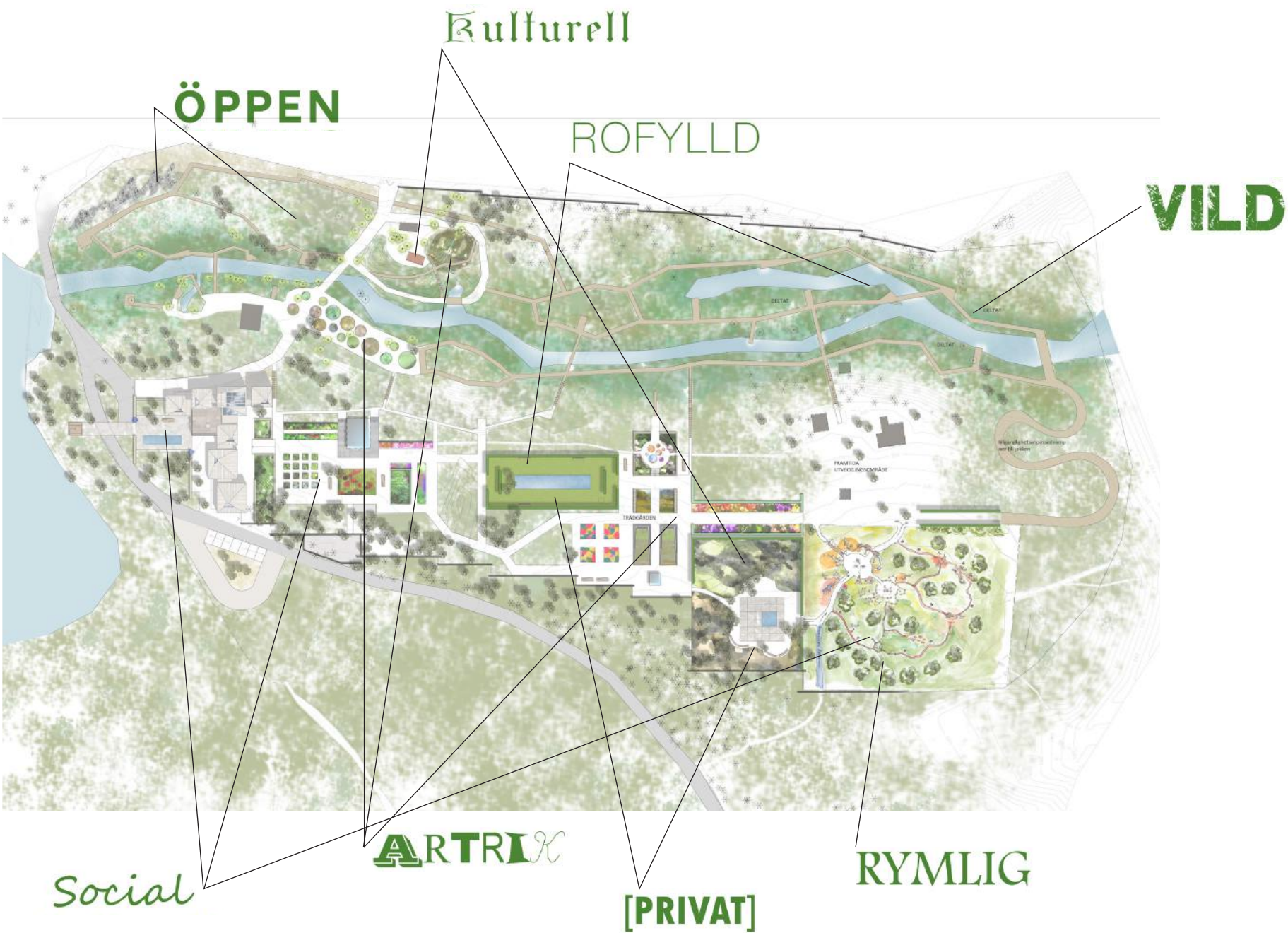
4.11 EN PARKS ELLER TRÄDGÅRDS KARAKTÄR

Patrik Grahn på SLU Alnarp har forskat på varför en park upplevs som attraktiv och vad det är som gör att man väljer att besöka parken och vistas där. Kriterierna har sammanfattats i åtta karaktärer.

Ju fler av de åtta nedan nämnda karaktärerna som finns representerade i en park, desto fler människor attraheras också av att vara där, eftersom fler finner vad de söker.

Finns det bara någon enstaka karaktär, som till exempel att en park känns öppen och rymlig, är parken också intressant för färre människor och den blir glest befolkad. Parker som däremot signalerar rofylldhet, rymlighet, artrikedom och vildhet tilltalar många människor. Karaktärerna är:

Öppen	Utsikt och gröna, öppna allmänningar
Rymlig	Erbjuder en vilsam känsla av att komma till en annan värld
Social	Möten mellan människor, umgänge och sociala kontakter
Kulturell	Mänskliga värderingar, historik, fascination för tidens gång
Rofylld	Ro, tystnad, andakt. Ljud från vind, vatten, fåglar och insekter
Privat	En oas eller plats som en person lätt kan ta till sig som sin egen
Vild	Vild natur, där växter återfinns i sitt naturliga sammanhang
Artrik	Erbjuder en mångfald av växt- och djurarter

4.12 MATERIAL

MATERIAL

Midnattsolens trädgård byggs med lokala material.

Fur och gran – gångstråk och broar i deltat, men också som plank, spaljéer och kraftiga avgränsningar som ser ut som de som omger Fjällträdgården idag.

Lokal kalksten – sockelsten och murar, t ex vid entrén och i 'The Sunken Garden'.

Norsk skiffer – i 'Sluttningssträdgården'.

Lokal kullersten - till 'Hedträdgården'.

Svensk granit – i 'Lavträdgården'.

kalksten

inhängnad idag

kullersten

granitblock

skiffer

Kajbilder med trädäck från Umeå stadspår, Ramböll 2014

4.14 FLÖDANDE LJUS

TA VARA PÅ MÖRKRET OCH DEN VITA SNÖN

Belysningen integreras i byggnadsdetaljer som räcken, bänkar, spänger, ledmarkeringar och lekredskap.

Fristående armaturer skall vara i form av stolpar och pollare av trä som får väderbitas.

Eventuella pollare kan bestå av ramsågade ekplankor som åldras och förses med standardarmaturer

Gångstråk skall ej belysas kontinuerligt med jämna avstånd utan med belysta målpunkter.

All belysning skall vara väl avbländad för att ta vara på det kvalitativa mörkret och armaturer monteras på en snödjupsäker höjd.

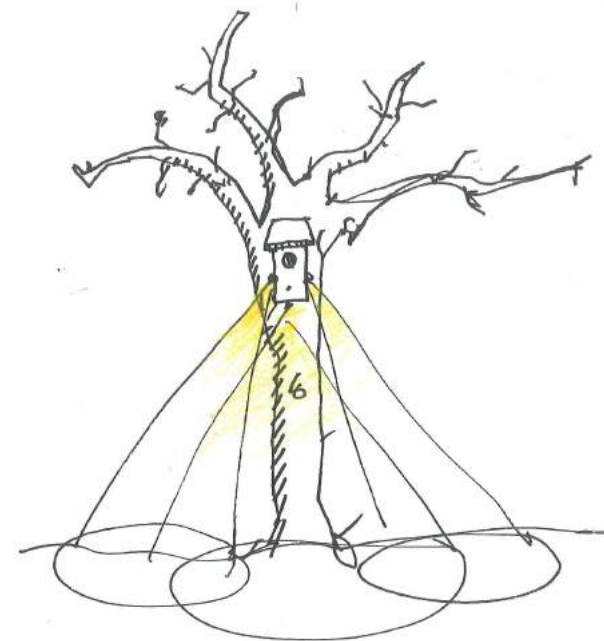
Ljuset knyts ihop med olika objekt såsom en vacker tall, ett stort stenblock, husväggar, informationstavlor.

Armaturer placeras så osynligt och integrerat som möjligt och varje position förses med extra eluttag och styrning för tillfälliga installationer vid speciella event.

De nya byggnaderna får ljusinsläpp i taket som även fungerar som ljusutsläpp. Glasen behandlas med blästring eller rastning så att det blir tydliga ljusmönster.

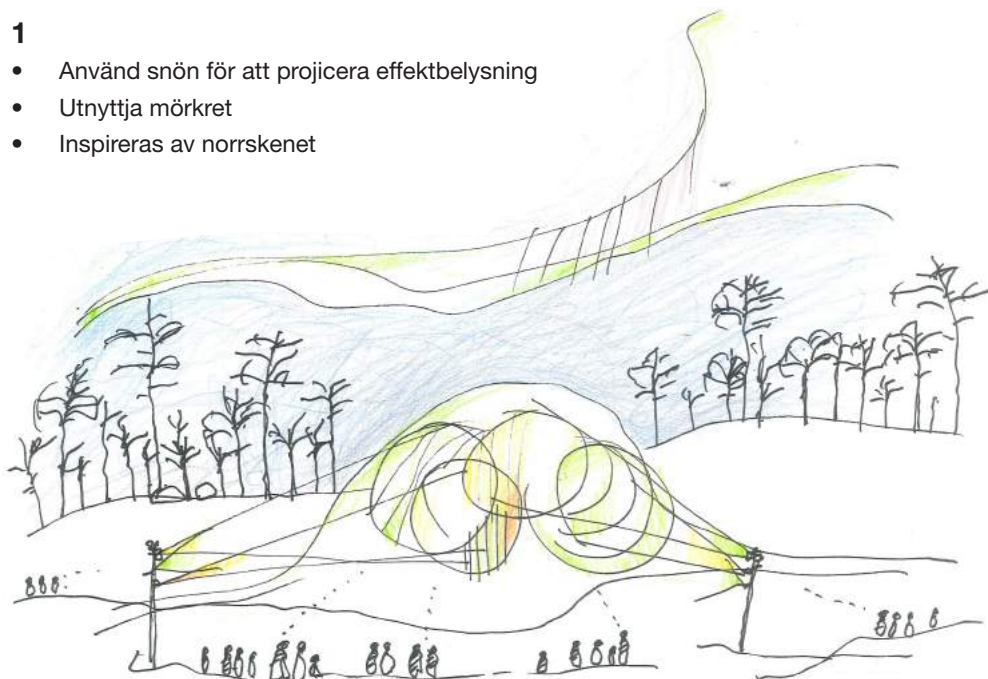
Belysningen skall vid sidan av att synliggöra platsen, skapa upplevelser och variation. Aktivera och stimulera människor till att använda vintergångsträket. Skapa fina utblickar från platsens byggnader. Ge möjlighet till att höja platsens attraktionskraft under den mörka årstiden.

3 Olika objekt kan användas för att applicera belysning

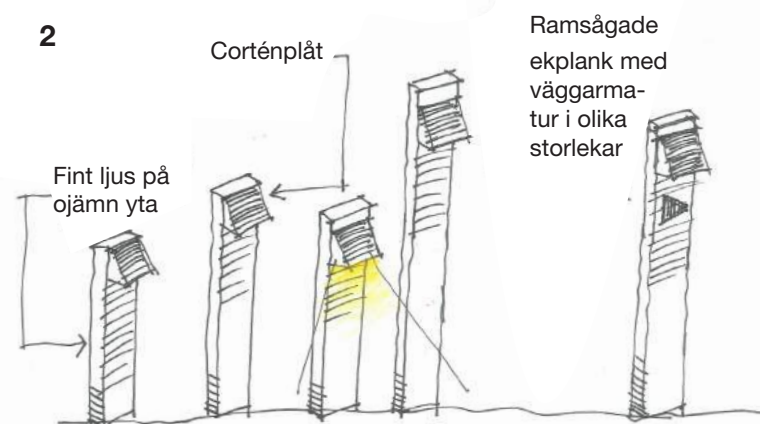

1

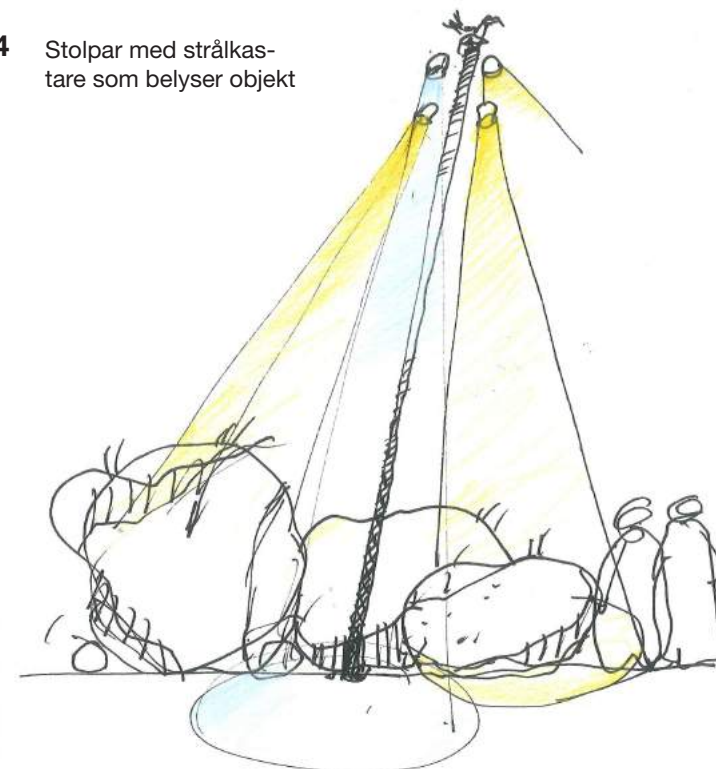
- Använd snön för att projicera effektbelysning
- Utnyttja mörkret
- Inspireras av norrskenet

2

4 Stolpar med strålkastare som belyser objekt

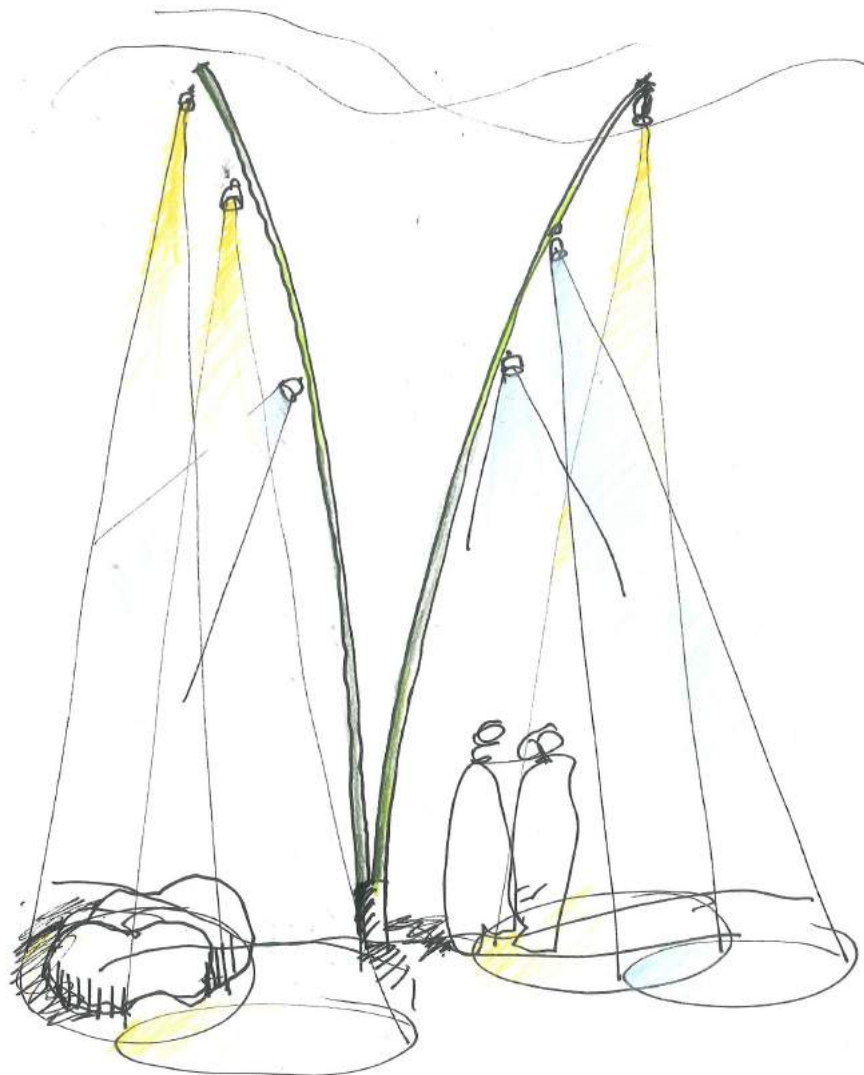

4.14 VINTERSTRÅKET

Att gå vinterstråket blir en trädgårdsupplevelse olik alla andra, svår att få till i övriga landet. Uppstickande växter och föremål och lodräta häckar och väggar spelar här huvudrollen. Likaså gör ljussättningen.

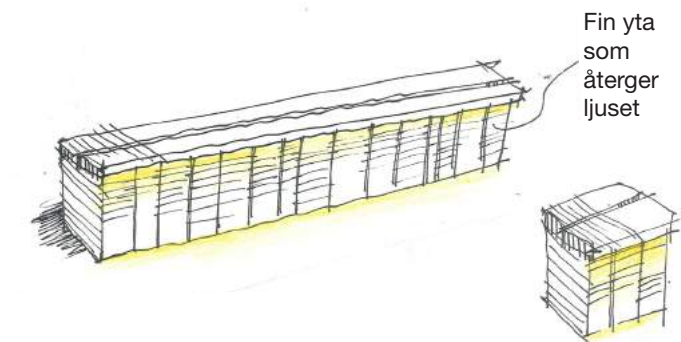
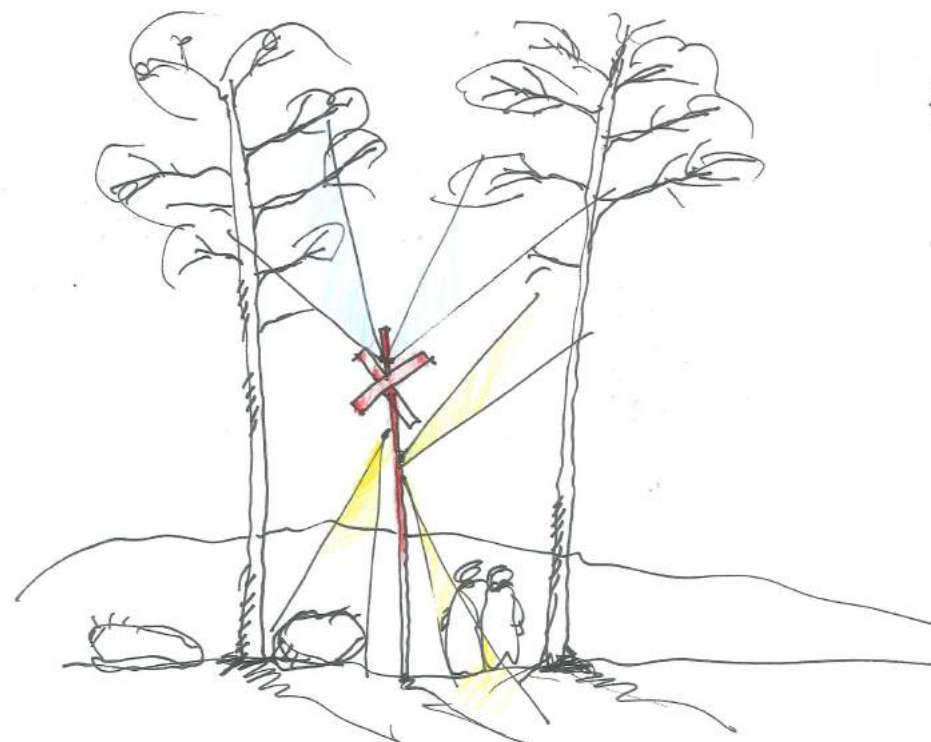
I skymningsljuset blir detta till en äventyrspromenad, där man finner sin väg med hjälp av ljus. Man ser inte ljuskällan, men finner sin väg. Här kan man också få uppleva norrsken, fast på marken.. text saknas.

5 'Talbarrstolpe' med strålkastare

Plan över vintersstråket med exempel på ljussättning från skisserna nedan

Armaturer placeras högt för att snösäkras

6 Bänkar med integrerad belysning

5. FRAMTID

5.1 JOKKMOKKSTURISTEN

BESÖKSGRUPPER

Med Midnattssolens trädgård som en del av ett nätverk med andra attraktioner kan man i större utsträckning locka fler olika grupper att resa till Jokkmokk. Det kan vara rena trädgårdsresor för att hitta inspiration till hur man kan tänka när man anlägger en trädgård eller för att titta på det vilda ursprunget till flera av våra odlade växter. Det kan också vara en kombination av trädgård/samisk kultur/mat och trädgård/natur/kultur. Kombinationsmöjligheterna är oändliga. Genom en lekplats kan man locka barnfamiljer också från närområdet. Med andra ord, det ska genom den nya anläggningen finnas något för alla.

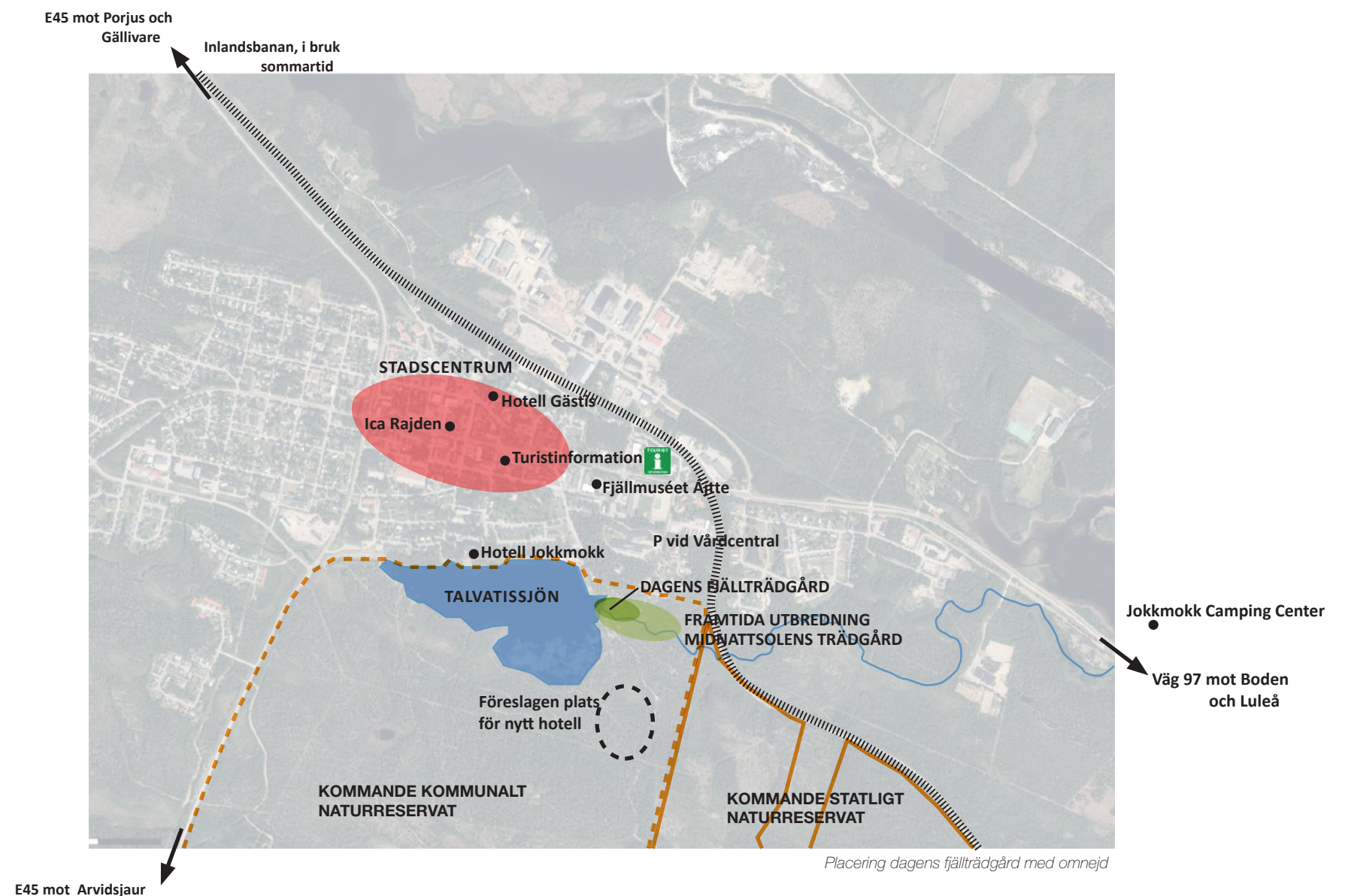
Turism är stort i Sverige och i Jokkmokk har turistnäringen till och med utvecklats bättre än i övriga landet. Så här såg statistiken ut för 2013:

- * Inresande turism till Jokkmokk hade en omsättning på 228 miljoner kronor under 2013.
- * Omsättningen ökade med 14 miljoner kronor 2013, + 6,5 %.
- * Den kommersiella omsättningen har ökat med 56 % på 10 år.
- * Resultatet var att 191 personer var helårssysselsatta, varav 117 inom logi och restaurang.
- * Stugbygäster spenderade 40 miljoner kronor under 2013 och var därmed den ekonomiskt viktigaste boendekategorin.
- * 44 %, eller 100 miljoner kronor spenderades på logi och restaurang.
- * 313 000 turistiska övernattningar genomfördes 2013, 82 % av dessa var svenskar och 213 000 i kommersiella boendeformer.
- * Av 58 000 utländska övernattningar svarade Norge och Tyskland för 45 % eller 26 000.

VAD SAKNAS?

Idag saknas bra övernattningsmöjligheter. Hotell och övernattnig finns med inte av tillräckligt hög standard. Även en större bredd saknas – från camping till stuglyx. Med attraktivt boende och god mat får man turister att stanna längre. Därför behövs även god lokalproducerad mat, serverad i en trivsamt miljö. Rätterna ska vara lagade av råvaror och recept med inspiration från både det samiska köket och nybyggarköket. Råvarorna är klassiska råvaror men med en modern twist.

I samband med rundfrågningen om vad vi förknippar med Jokkmokk med kom följande önskemål in från utsocknes som aldrig satt sin fot där: "Fjällhotell i naturen med samisk känsla i inredningen och möjlighet att äta alla måltider där, bra vandringsleder långa som korta, guider om man vill, bra infomaterial/kartor och tips på utflykter, tillgång till mycket information om historia, kultur, byggnader i staden och runt omkring". Ett annat önskemål att bygga vidare på är "kontrasten från tillvaron på hemmaplan, nya upplevelser och intryck".

DEL I ETT SAMARBETE

Genom samarbete blir man starkare och når fler. Det gäller för alla inblandade. Lämpliga samarbetspartners för Midnattssolens trädgård i Jokkmokk är exempelvis Treehotel i Harads, Lapponia, skidanläggningen i Kådbalis och ishotellet i Jukkasjärvi och på så sätt locka ytterligare besökare under en större del av året. Det är inarbetade, unika anläggningar av hög kvalitet.

Den familjeägda skidanläggningen i Kåbdalis kan vara en förebild i entreprenörskap. Ett skidtokigt par kom dit för 50 år sedan med en till synes tokig idé. Det har sedan utvecklats till att bli Norrbottens mest besökta skidanläggning.

FRAMTID

Ekologiska resort finns över hela världen utom i Sverige. Vi tycker att Jokkmokk borde satsa på det enkla och det exklusiva. Exklusiv turism, inte för att den skulle kosta så mycket, utan för att besökarna erbjuds något riktigt och något annat jämfört med den plats de bor på.

Man skulle kunna tänka sig lyxcamping – ett slags ”omvänd safari” – som ett komplement till de hotell som finns idag. Jokkmokk kan erbjuda exotism, god mat och enkel bastu, eller kanske badtunna. Ett bra och jämförbart exempel är en camping i Stockholms skärgård Island Lodge islandlodge.se.

Redan nu är det många som kommer hit och behöver boende. Jokkmokk hade totalt drygt 313 500 turistiska övernattningar under 2013. Det kan vara allt från hotellnätter till övernattning i eget fritidshus och hos släkt. Men turister som stannar spenderar medan de är i Jokkmokk.

5.2 AVSLUTNING

Tack till arbetsgrupperna mat, turism, trädgård och fjällbotanik. Dessa har lagt grunden till ett storartat helhetskoncept som för att lyckas måste genomföras i sin helhet och av hög kvalitet för att få den dragningskraft satsningen behöver.

Även om utbyggnaden måste ske i etapper- den allra största utmaningen består dock i att driva anläggningen över tiden.

“Glamping” på Island Lodge resort i Stockholms skärgård